

Nader Bekeken

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD . VERSCHIJNT MAANDELIJKS JAARGANG 1 JANUARI '94

Ter Introductie

De stichting 'Woord en wereld' geeft al een aantal jaren een brochure-reeks uit, indien mogelijk vier brochures per jaar. Een bepaald onderwerp met actualiteitswaarde wordt in zo'n brochure breder besproken dan mogelijk is in een weekblad of dagblad-artikel. De serie is indertijd gestart als een bijdrage aan de ontwikkeling van het gereformeerde leven. Ook uit zorg voor bepaalde elementen binnen de actuele ontwikkelingen.

Naast de brochure-serie zijn twee boeken uitgegeven onder de titel Nader Bekeken. Ze gaven een pers-selectie over een periode van telkens één

jaar. Daaraan werd korter of langer commentaar verbonden. De laatste Nader Bekeken bestrijkt de periode van 1989/1990. Er is in beide pers-selecties veel energie geïnvesteerd!

J. Kamphuis

Er moest heel wat gelezen, geselecteerd, gecoördineerd en bekomentarieerd worden vóór het boek kon worden verzonden! Maar het werk was de

Maandschrift in plaats van jaarboek

moeite waard. Heel wat artikelen werden op die manier gered van de vergetelheid. Ze bleven het waard, makkelijk te kunnen worden nageslagen. Ook vanwege de onderwerpen die erin werden aangesneden. De redactie schreef in het Ter Inleiding van de laatste Nader Bekeken:

"Wat voor zin heeft een boek dat verschijnt nadat meer dan een jaar verstreken is sinds de periode die in het boek bestreken wordt?

Die zin ligt in de waarde van het geschrevene zelf. In welke zin dan ook. Het is onze bedoeling te registreren hoe er in dat jaar werd gedacht en gedaan, gebouwd en gebroken op het gebied van kerk en religie, ten aanzien van geestelijke trends in de maatschappij en in de politiek.

We kozen wat ons belangrijk leek om de geest van de tijd te kennen en om te zien welke trends er zijn. Niet alleen de hete actualiteit is actueel!"

We sluiten ons daarbij van harte aan. De gedachte rijpte zelfs, of het niet mogelijk en profijtelijk zou zijn de lijn van Nader Bekeken nog verder door te trekken. Als we 'nader bekijken' wat er in de dagbladpers en in de wekelijkse journalistiek aan de orde is

Nader Bekeken

COLOFON

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 keer per jaar.

De Stichting geeft tevens een serie Cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD

Ds. J. Kok, voorzitter
Dr. W.G. de Vries, secretaris
J. van der Jagt, algemeen adjunct
W.A. Dreschler, penningmeester

REDACTIE NADER BEKEKEN
Drs. H.J. Boiten, eindredactie
Ds. H.J.J. Feenstra
Prof. J. Kamphuis
Ds. P. Niemeijer

REDACTIESECRETARIS
J. van der Jagt, Het Lage Erf 23
6816 RK Arnhem, tel. 085-421759

MEDEWERKERS NADER BEKEKEN
A.C. Breen, Rotterdam
Ds. J.J. Burger, Naarden
Prof. drs. D. Deddens, Hooogeveen
Prof. dr. K. Deddens, Bierliet
Dr. ir. H.B. Driessen, Hengelo
Ds. K. Folkersma, Spakenburg
Ds. G.E. Geerds, Soest
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Hoogezand
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Dr. P.A. Heij, Soest
Ds. J.W. van der Jagt, Dalfsen
Ds. A. Kamer, Groningen
Ds. Jac. Kruidhof, Arnhem
Ds. J.H. Kuiper, Haulerwijk
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Drs. M. Nap, Zeist
Mr. A. Niemeijer, Leiderdorp
Ds. P. Schelling, Leeuwarden
Ds. M.H. Sliggers, Amersfoort
G. Slings, Papendrecht
Ds. P.L. Storm, Terneuzen
Ds. P.L. Voorberg, Rouveen
Ds. T. Wendt, Bunschoten
H. Westerink, Zwolle
Ds. H.J.C.C.J. Wilschut

VORMGEVING
Studio Bert Gort

DRUK EN ADMINISTRATIE
Scholma Druk bv
Postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon 05900-13636

Abonnementen
Postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon 05900 - 13636

geweest, ontstaat de behoefte aan commentaar. Maar dan breder en met meer samenhang dan in een 'perschouw' mogelijk is. Op zichzelf genomen zou dat in de vorm van een jaarboek kunnen. Maar dat heeft wel nadelen. Het boekwerk zal gemakkelijk zó uitgroeien, dat de drempel erg hoog wordt om van de inhoud kennis te nemen. Moet je ook niet wat dichter bij de actualiteit zijn (tenminste in veel gevallen) om daar nog op in te kunnen spreken en schrijven?

Zo ontstond langzamerhand de gedachte om van het *jaarboek* een *maandblad* te maken. Geen weekblad. Wij hebben er in de situatie waarin wij ons anno Domini 1993 bevinden in ons kerkelijk leven geen behoefte aan naast de landelijk onder ons verschijnende bladen en naast de regionale - wekelijks verschijnende - kerkbladen voor een periodiek aandacht te vragen met een gelijksoortige journalistieke formule. Het is wel overwogen in de kring van Woord en wereld. Maar we zijn op deze lijn bewust niet verder gegaan. Er schijnt een verzadigingspunt gekomen te zijn nu naast De Reformatie bladen als Reformanda en Bij de tijd zijn verschenen. Ook is in de kerkelijke pers terecht dikwijls gewaarschuwd voor het gevaar van polarisatie. Dreigen de stromen (zo is gevraagd) in het kerkelijk veelstromenland zich niet van elkaar vandaan te bewegen? Zodat we elkaar uit het oog en uit het hart verliezen? Het zijn vragen die niet maar zo aan de kant geschoven kunnen worden! De roeping tot eensgezindheid moet ons er van weerhouden onbezonnen te werk te gaan. Er is eerder iets stuk dan dat het weer geheel is.

Tegelijk moet erkend worden, dat er in ons gereformeerde leven veel aan het schuiven en verschuiven is. Ook dat er veel nieuwe ideeën worden gelanceerd. Op zichzelf is dat alleen maar toe te juichen. maar dan mag ook de vraag naar valide onderbouwing worden gesteld. Want nieuwe kreten

slaken kàn verraden dat er een gebrek aan diepgang is. Een gebrek ook aan respect van wat in het verleden onder ons is gegroeid en wat als een rijk geschenk is ervaren. Een capitulatie voor moderne en modieuze trends is even gevaarlijk als een zich ingraven in gevestigde posities. De modieuze exclamatie laat het hart niet minder leeg dan star conservatisme. Oud en jong groeien dan uit elkaar. Toch is de belofte van de grote eensgezindheid tussen voorgaande en volgende generaties, tussen vaders en kinderen, kinderen en vaders het laatste woord van het Oude Verbond, Mal. 4:6. En dit laatste woord wordt opgenomen in de eerste woorden binnen het evangelie van het Nieuwe Verbond, zoals blijkt uit het woord dat de engel tot Zacharias, de vader van Johannes, de voorloper van Christus richt. Want over deze wegbereider horen we dat hij de herten van de vaders keren zal tot de kinderen en de ongehoorzamen tot de gezindheid der rechtvaardigen. In deze weg komt de heilige eensgezindheid tot stand: "ten einde voor de Here een weltoegerust volk te bereiden", Luk. 1:17.

Die eensgezindheid blijft bij alle wisseling van generaties op het program van het Nieuwe Verbond en van de christelijke kerk staan!

Nader Bekeken (als project) heeft als ideaal voor ogen gestaan aan deze eensgezindheid een bijdrage te leveren in de vorm van *nadere bezinning*. Dat is dus nauwkeurig in de naam aangegeven.

Dat betekent ook dat we streven naar een eigen journalistieke formule. We kunnen het beste duidelijk maken wat we daarmee bedoelen door een overzicht te geven van de rubrieken die ons maandblad geeft.

De band aan het Jaarboek komt duidelijk uit in de PERSCHOUW/PERSREVUE. Het ideaal is een overzicht te geven over wat 'onder ons' (of: 'ons' belangende!) is verschenen in dag- en weekblad en waard is bewaard te wor-

den. Dat ideaal is, zo beseffen we, onbereikbaar. Er is erg veel dat deze waardigheid heeft! Het blijft dus bij een selectie met commentaar. Er is ook de mogelijkheid te selecteren, omdat als tweede rubriek ons een KRONIEK VAN DE MAAND voor ogen staat. Daarin wordt overzicht gegeven van wat feitelijk passeerde 'op en om ons erf', uiteraard ook met de mogelijkheid van evaluerende opmerkingen tussendoor. In een derde rubriek onder de titel THEMA zullen we proberen een bepaald thema, dat in de afgelopen maand aandacht kreeg of de aandacht waard was (en het misschien niet kreeg!) aan de orde te stellen. Nadere bezinning ('nader bekeken') is het doel, nu in thetisch verband. Er zal, zo stellen we ons voor, ook wel een rubriek boekaankondigingen komen, maar in het kader van Nader Bekeken zal, zo hopen we, voluit kunnen functioneren een rubriek BOEK VAN DE MAAND. We hebben niet de bedoeling om een bepaald boek uit te roepen tot het boek van de maand. Daarom is bewust het lidwoord in de titel van de rubriek weggelaten. Nee, in Boek van de maand stellen we ons voor één boek naar voren te halen dat o.i. de aandacht van de lezers bijzonder waard is of om de inhoud zelf of omdat het boek sterk de aandacht gekregen en de meningsvorming beïnvloed heeft en nog beïnvloedt. In een vijfde rubriek (het zal de eerste in volgorde zijn) willen we luisteren naar 'wat de Bijbel' zegt. We noemen de rubriek: SCHRIFTLICHT. Past zo'n rubriek binnen het concept van Nader Bekeken? We menen

Nader Bekeken

Thema

van wel. Het 'nader bezien' moet in het licht van de Schrift plaats vinden. Er is hier niet alleen de traditie van de 'meditatie' in kerkbode en kerkblad. Er was ook indertijd de cursorische Schrift-lectuur van A. Mos (één van de pseudoniemen van P. Jongeling!), die de dagelijkse journalistiek begeleidde en normeerde. Het *Reformatisch Dagblad* brengt nog altijd op pag. 2 een korte Schrift-overweging. Over de invulling van zo'n rubriek denken we wellicht verschillend, maar voor de moed een dergelijke column in een dagblad te brengen hebben we respect. We zoeken met zo'n rubriek bewust aansluiting niet alleen bij de traditie, zoals die gedurende vele jaren in een weekblad als De Reformatie gestalte krijgt. Maar we kunnen verder terug. In de vorige eeuw verscheen een blad als: *Wat zegt de Schrift?* Daarin werd voluit bijbels ingesproken op de eigen tijd en werd een kritische reflectie geboden op een gereformeerd-scholastische systeem-bouw à la A. Kuyper en zijn epigonen. Ook een maandblad als *De Vrije Kerk*

wel met de gedachte gespeeld. En meer dan dat! De naam was in de vorige eeuw een program. De kerk had in de weg van de Afscheiding van 1834 geleerd vrij te moeten en te mogen zijn van de staat. Die vrijheid vroeg wel om het dóórdenken van allerlei vragen op kerkelijk en staatkundig terrein in een nieuwe situatie. De generatie van toen was zich dat ook bewust. Niet altijd! We hoeven het verleden niet te idealiseren. Er was ook veel 'afgescheiden' conservatisme. Als 'de oude palen' maar niet werden verzet, was het niet nodig op vragen in te gaan, na te hebben geluisterd. Maar de mannen van De Vrije Kerk waren van dit conservatisme vrij. Ze wilden een antwoord zoeken op vragen van de eigen tijd bij het licht van de Schrift. Toen kwam het project van dat maandblad van de grond! Er zijn namen aan verbonden als die van H. Beuker, F.M. ten Hoor, A. Littooy; ook H. Bavinck gaf incidenteel wel medewerking.

Inhoud:

Thema

Ter Introductie, 1

Schriftlicht

De waarheid in pacht, 4

Kroniek

Samen op weg, 7

Rondblik

AMENDEMENT, 12

Het jeugdig élan
mist confessionele
belijndheid

Persrevue, 14

Boek van de maand, 21

Heinrich Bullinger over
vertrouwing en
verdrukking

NB: anders dan de
andere...

wist de Schrift-overweging en de actualiteit in kerk en samenleving op een inspirerende manier met elkaar te verbinden. De Vrije Kerk! Wij noemen ons blad zo niet. Er is

Tientallen jaren later is er weer een *Vrije Kerk* verschenen. Het was in de dagen ná de vrijmaking van 1944 e.v.j. Er was weer een reformatie geweest. Die was nodig geworden, omdat onschriftuurlijke bindingen de kerk van haar vrijheid in Christus dreigden te beroven. De kerk kwam weer in vrijheid. De generatie van toen zocht weer antwoord bij het licht van de Schrift. De Schriftoverweging is wezenlijk voor de vrije kerk en daarom voor De Vrije Kerk! Het blad dat in de loop van de jaren uit zou groeien tot het Gereformeerd Gezinsblad.

Naar onze diepe overtuiging gaat het in onze eigen tijd in de grond van de zaak om dezelfde vrijheid, waar men in de vorige eeuw in de traditie van de Afscheiding van 1834 in moest leren leven als kerk van de Christus en om de vrijheid, die de Vrijmaking van 1944 zocht. Want weer is in geding de vrijheid, de gehoorzaamheid van het geloof. De vrijheid van de binding! De vrijheid van het gebonden zijn -, maar

dan aan de Schrift alleen, sola scriptura en aan de Christus alleen, solus Christus. Een vrijheid die alléén beleefd wordt als we leren te leven uit genade alleen, sola gratia. Naar vrijheid snakt onze generatie. Maar welke vrijheid begeren wij? Voor vrijgevochtenheid groeit - vaak onder de oudere generatie - de angst. Komt alles op losse schroeven te staan? Moet alles van gisteren onder de slopershamer van vandaag? Daartegenover zoekt men terecht naar vastheid en structuur, naar binding. Maar welke binding begeren wij? Die vragen roepen om nadere bezinning. Zoeken we de vrijheid van de kerk en begeren wij die met een hartstochtelijk verlangen - want het is de enige levensruimte! -, dan moet er het geduld zijn om nader te overwegen, nader te bekijken. Aan het vluchtige experiment gaat de kerk te gronde. Maar daartegenover helpt het niet de verworvenheden van vorige tijden te conserveren. Behoudzucht-als-levenshouding doet ons verkrampen en we missen eerder dan we

denken de vrijheid die voorheen bron van vreugde en van kracht was. Het vluchtige experiment wordt niet afgeveerd door een al te haastig antwoord.

Wat trok het machtig om als naam De Vrije Kerk te kiezen! Een naam, die toch allang vacant is!

Toch hebben we tenslotte voor Nader Bekeken gekozen. De aansluiting bij het Jaarboek is belangrijk. Ook geeft de naam in alle nuchterheid (of als men wil: zo prozaïsch als maar mogelijk is) goed weer wat in onze situatie ons program is. We hebben dat hierboven proberen te omschrijven. We geven toe: als men de naam van deze omschrijving losmaakt, dan kun je er nog weer alle kanten mee op. Maar goed - we rekenen op de welwillende lezer. En we hopen dat velen met ons nader willen bekijken. Wellicht dat - Deo Volente - groeiende tegenstellingen verminderen of zelfs verdwijnen in een gemeenschappelijke koersbepaling: als de stroom zich diepere bedding graaft, vindt de rivier haar eenheid.

De waarheid in pacht

'Gij echter hebt een zalving van de Heilige en gij weet alle dingen'

(1 Johannes 2:20)

'Gij weet alle dingen', lezen we aan het slot van de tekst met de overgrote meerderheid van de Griekse handschriften (vgl. ook de Statenvertaling). Het lijkt op het eerste gezicht zo aanmatigend dat het niet hoeft te verwonderen, dat er in bepaalde handschriften van gemaakt is: Gij hebt een zalving van de Heilige 'en gij weet dat allen'.

Gij weet alle dingen. Dat lijkt een uiting van ongeoorloofde zelfverzekerdheid en schaamteloze verwaand-

heid. Alsof de christenen de waarheid in pacht hebben ...! En dan ook nog in onderscheid van anderen. Gij, schrijft Johannes met nadruk, hebt een zalving van de Heilige en weet alle dingen. Gij, in onderscheid van de antichristen over wie ik het zopas had.

DE HEILIGE

De apostel Johannes schrijft dit niet om zijn lezers boven alle kritiek te verheffen. Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, heeft hij eerder geschreven, misleiden wij onszelf en de waarheid is in ons niet. Als Johannes spreekt over de kennis van alle dingen bij zijn lezers gebruikt hij dat als motief voor de vermaning van zijn lezers. Juist omdat ze de waarheid we-

ten, schrijft hij hun. Hij schrijft hun op dat ze niet tot zonde komen. Want ondanks al hun kennis kunnen ook zij zomaar misleid worden.

P. Niemeijer

Dat ze alle dingen weten, danken Johannes' lezers louter en alleen aan de zalving die ze hebben, en die afkomstig is van de Heilige. Die leert hen over alle dingen. Zijn onderwijs is betrouwbaar. Dat zet niemand op het verkeerde been. Alleen als ze zich door die zalving laten onderwijzen, weten ze alle dingen.

De Heilige. Zo heet de HERE zelf in het Oude Testament: de Heilige Israëls. Maar hier is het aanduiding van

Christus. Hij is de Heilige Gods; de Heilige, de Waarachtige, die de sleutel van David heeft en die het koninkrijk van God opent en sluit; de Heilige en Rechtvaardige, de Leidsman ten leven.

Calvijn wijst erop dat in het oude verbond de priesters gezalfd moesten worden met de olie waarmee ook het heiligdom gezalfd werd. In het nieuwe verbond is Christus gezalfd met de Geest en is Hij het die ons doopt en zalft met de Heilige Geest.

DE ZALVING

Met de zalving die zijn lezers hebben, doelt Johannes op de Heilige Geest. Niet op de doop. Want ook de dwaalleraars die van de gemeente zijn uitgegaan, waren ongetwijfeld gedoopt. Maar zij hadden de Heilige Geest niet.

Dat Johannes niet spreekt over de Heilige Geest, maar over 'de zalving' die zijn lezers hebben, wordt door Bultmann in verband gebracht met de betekenis van zalvingsrites in de door Johannes bestreden dwaalleer. Greijdanus wijst op het woordspel waarvan de apostel gebruik maakt en dat de tegenstelling versterkt: tegenover de anti-christen staan Johannes' lezers met het 'chrisma' dat ze hebben.

De zalving wees in het Oude Testament op een ambt, een van God ontvangen opdracht. Door over de zalving van zijn lezers te spreken, herinnert Johannes hen aan de taak die ze van de Here gekregen hebben. Van de vervulling van die taak hebben ze eens rekenschap af te leggen aan hun Opdrachtgever.

Johannes schrijft dat zijn lezers een zalving van de Heilige 'hebben'. Daarmee wil hij niet zeggen dat ze er de vrije beschikking over hebben en dat die zalving hun automatisch en permanent bezit is. De Geest waaraan ze deel gekregen hebben, is een souverain Persoon. Hij is echt en eeuwig God. Ze kunnen Hem bedroeven. Hij kan van hen wijken. Johannes waarschuwt daarom heel uitdrukkelijk: Wat u be-

treft, wat gij van den beginne gehoord hebt, moet in u blijven.

DOOR HET WOORD

De zalving waarover Johannes spreekt, was geen geheimzinnige innerlijke kracht of een extatische ervaring. Door het gelóóf hebben christenen deel aan de Heilige Geest. Hun zalving ontvangen ze als hun het evangelie verkondigd wordt en ze dat in geloof aannemen. De prediking is het middel waardoor de Heilige Geest

hun hart voor zich ontsluit en Hij in hen komt wonen. Waar Hij woont, daar woont het Woord van Christus.

Vandaar de oproep van Johannes aan zijn lezers, dat wat ze van meet aan gehoord hebben toen hun het evangelie werd verkondigd, in hen moet blijven. Ze moeten Christus' geboden bewaren. Door het Woord en door de verkondiging van het Woord groeien ze in kennis van God en leert de Geest waarmee ze gezalfd zijn, hun alle dingen.

ALLE DINGEN

De zalving die Johannes' lezers hebben, leert hun 'over alle dingen'. Dat had de discipel Johannes van zijn Meester geleerd. Die had immers gezegd: wanneer Hij komt, de Geest der waarheid, zal Hij u de weg wijzen 'tot de volle waarheid'.

Gij weet 'alle dingen', zegt Johan-

nes tot zijn lezers en tot ons. Uiteraard is dat 'alle dingen' niet zonder beperking. Johannes schrijft dit in een bepaald verband: het gaat over de kennis van het evangelie en het doorzien van dwaalleer.

Toch moeten we ons van de waarheid en de praktische levenswijsheid die de Heilige Geest ons door het Woord leert, ook niet een te beperkte voorstelling maken. Het heeft niet alleen betrekking op wat mensen 'het hart' of 'de centrale stelling' van het evangelie noemen.

Wie zich door de Geest laat leiden, kent de ware stand van zaken in de wereld. Hij weet wat echt belangrijk is. Hij heeft Gods verborgen raad en wil over onze verlossing leren kennen. Hij weet wie de Christus is: de Zoon van God die als Heiland der wereld in het vlees gekomen is en ons inzicht gegeven heeft om de Waarachtige te kennen. Hij kent de HERE en heeft Gods wet in zijn hart geschreven staan. Hij weet: Jezus is Heer.

De Geest vervult ook met de rechte kennis van Gods wil en doet opgroeien in de rechte kennis van God. Hij doet onderscheiden waarop het aankomt.

De Heilige Geest leert ons ook over de wereld waarin we leven, en

Oliekannetje

over de weg die de Here met ons gaat. We weten van een zuchtende schepping en een wenkende toekomst. We worden verzekerd van Gods liefde en van de voortgang van zijn voornemen. We weten van zijn plan van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde waarin

God alles samen zal vatten onder één hoofd, Christus. De Geest maakt ons wijs en rust ons toe tot onze taak als mensen Gods. Hij leert ons de HERE kennen als Schepper en Onderhouder van de wereld, als Regeerder van de seizoenen, als Koning van de volken, als de God van boeren en tuinders en als Heer van bazen en slaven. We leren van Hem praktische levenswijsheid. We leren van Hem alles wat nodig is om Hem lief te hebben en concreet te dienen in de wereld van vandaag.

U WEET DE WAARHEID

Tegenwoordig geven velen af op een 'massief' waarheidsbegrip, waarbij met de waarheid wordt omgegaan alsof het een onveranderlijk, hard en koud brok graniet is, dat geen centimeter van zijn plaats geduwd kan en mag worden. De waarheid, zegt men, is niet voorhanden. Die moet in iedere tijd opnieuw gedefinieerd worden. Men spreekt over de waarheid als zoek-ontwerp. De waarheid, zegt men, is in het christendom geen onwrikbaar leersysteem, maar een persoon: Jezus Christus.

Het komt me voor dat in dit laatste sprake is van een biblicistische manier van omgaan met een woord uit de Schrift. Er wordt gedaan alsof Johannes 14:6 een afgeronde dogmatische visie verwoordt. En er wordt een onaanvaardbare tegenstelling geschapen tussen 'de leer en de Heer'. Zeker, Christus is de waarheid. Maar wij kennen Hem niet anders dan in het gewaad van het evangelie en in het kleed van Gods beloften. Wie het evangelie hoort, ontvangt Hem. Wie zijn woorden

bewaart, is in Hem en blijft in Hem. De Here Jezus zelf kan dan ook in zijn zogenoemde hogepriesterlijk gebed tot zijn Vader zeggen: uw Woord is de waarheid.

Dat Woord van God is niet dood en koud en hard. Hoe kan dat, als het het Woord van Christus is. Het Woord waarvan Christus de inhoud is, en het Woord waarin Christus tot ons komt. Dit Woord is levend. Het is een kiemkrachtig zaad. Een kracht van God tot behoud voor ieder die gelooft. Dit Woord werkt. Het doet ons wedergeboren worden tot een levende hoop. Maar wie dit Woord verwerpt, zal ontdekken dat het een dodende kracht is, een rots waaronder Gods vijanden vermorzeld worden.

Het is modieus om te spreken over een telkens veranderende waarheid, over onze principiële onzekerheid en over de vragen waarvoor een christen zich steeds weer gesteld ziet. Inderdaad is er veel menselijke zwakheid en onvolkomenheid. Maar Gods Woord is betrouwbaar en duurzaam. Hemel en aarde zullen eerder vergaan dan dat God een tittel of jota van zijn

wet laat vallen. De waarheid moet niet alleen 'gezocht' worden. Ze is ook gepenbaar!

Een christen kan heel onzeker zijn en twifelen. Maar wat de Here openbaart is vast en zeker. De kerk van Christus doet dan ook iedere zondag belijdenis van haar algemeen en 'ontwifelbaar' christelijk geloof. Wie zich door Gods Woord en Geest laat leiden, 'denkt' niet dit, en 'vindt' niet dat. Hij 'wéét'. Hij heeft maar niet een 'eigen mening'. Hij weet de waarheid.

Het geloofsantwoord op het evangelie is dan ook niet: 'dat vind ik ook' of 'ik denk dat ik het er wel mee eens kan zijn'. Het antwoord op het evangelie is 'amen': het is waar en zeker! Dat is geen stelligheid die op zelfgenomenheid rijmt, maar op werkelijkheid.

De Here heeft zijn Woord gesproken en toezeggingen gedaan. Daar heb je als christen houvast aan. Het geloof, zegt de Catechismus, is een stellig weten, waardoor ik alles voor betrouwbaar houd wat God ons in zijn Woord openbaart. Johannes zegt tot ons: De zalving die u ontvangen hebt, **blijft** op u. *Blijft* u in Hem! En Paulus schrijft aan Timoteus: *Blijf* bij wat u geleerd en toevertrouwd is. Dat heeft met conservatisme niets te maken. Wij moeten niet bewaren wat wij zelf uitgeknoebeld of bevochten hebben. Wij moeten ons laten leren door en we moeten blijven bij de zalving die wij hebben van de Heilige. En Jezus Christus is gestorven en heden dezelfde, en tot in eeuwigheid.

Illustratieverantwoording

Herman Boiten
Ons Burgerschap
Kerkinformatie
Studio Bert Gort
T. Kruithof

Samen op weg

In de kroniek van de maand geven we iets door van wat er in de afgelopen maand of maanden passeerde in en buiten de Gereformeerde Kerken. Nu gebeurt er te veel om het allemaal in zo'n rondblik 'op en om ons erf' mee te nemen. Je moet een keus maken. Opvallend was de aandacht voor 'Samen op weg', het verenigingsproces van de Nederlands Hervormde Kerk, De (Synodaal) Gereformeerde Kerken en de Evangelisch Lutherse Kerk. Maar het zou jammer zijn het motief 'Samen op weg' uitsluitend te reserveren voor dit eenwordingsproces. Daarvoor is het motief veel te breed en wijd.

Het motief 'Samen op weg' heeft de afgelopen maanden op talloos veel manieren gespeeld. Zwart en blank gaan in Zuid-Afrika in politieke zin samen op weg. Ierland en Engeland hebben besloten om inzake Noord-Ierland samen onderweg te gaan. Zo is er meer te noemen. Hoe zullen de Palestijnen en Joden verder samen op weg gaan? Gaan in geestelijke zin Israël en de kerk ook samen op weg? En de vluchtelingen en de vreemdelingen in ons land? Gaan wij gescheiden wegen of gaan we samen met hen op weg? Zulke vragen leven er ook op andere terreinen: hoe gaan de ouderen en jongeren verder? Is er een crisis der jongeren, een kloof van generaties, of wordt het geloof samen onderweg overgedragen?

In deze kroniek bekijken we met name het motief 'Samen op weg' in het reeds genoemde verenigingsproces. Maar we kijken ook even naar enkele andere groepen die samen op weg gaan. Hoe tracht de Roomse clerus met de basisbeweging samen op weg te blijven in de benoeming van een nieuwe bisschop? Hoe kunnen we als christenen samen op weg met vreemdelingen? Is er een ethiek voor mensen die samen onderweg zijn? Hoe gaat God met zijn volk samen op weg naar de toekomst?

SAMEN OP WEG NAAR DE VERENIGDE PROTESTANTSE KERK IN NEDERLAND

Het proces Samen op Weg staat al jaren in het nieuws, maar is nu een nieuwe fase ingegaan. Immers in de maan-

den oktober en november van vorig jaar is door de gemeenschappelijke synode van de drie deelnemende kerken, de trio-synode, een concept-kerkorde aangenomen. Deze wordt nu aan de kerken en de classes ter goedkeuring toegezonden. Samen zullen de drie kerken de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland gaan heten. Negentien van de 179 synodeleden, afkomstig uit zogenaamde behoudende

kringen, stemden tegen. In deze kerkorde is geen sprake van een voortzetting van de Nederlands Hervormde 'Vaderlandse' Kerk, aldus een stemverklaring. Maar anderen zagen het resultaat van de kerkorde als een godswonder.

Het concept van deze kerkorde is uiteraard stevig besproken. Over zo'n vierhonderd amendementen is gestemd. Niet alleen de Ge-

reformeerde Bonders hadden bezwaren, maar ook de midden-orthodoxe Hervormden en de Lutherse. De Lutherse zijn niet enthousiast over de aparte plaats van hun traditie in de nieuwe kerkorde. De Lutherse belijdenissen zijn over twee artikelen verdeeld. De Augsburgse confessie staat midden tussen de andere belijdenissen in art. I,4, maar de verklaring van Barmen en de Konkordie van Leuvenberg kregen een status aparte.

H.J. Boiten

De meeste bezwaren komen van de Gereformeerde Bonders. Zij protesteren onder meer tegen de naam van de nieuwe kerk. Zij treuren over het wegvallen van de naam 'Hervormd'. Zij vinden mijns inziens terecht, dat het historisch gezien niet gaat om een *vèr*-eniging, maar een *hèr*-eniging. Immers de (Synodaal) Gereformeerde Kerken zijn volgens hen door een breuk met de Hervormde Kerk in het verleden, namelijk de Afscheiding en de Doleantie, ontstaan. Bovendien wilden de Bonders geen vereniging of fusie, maar een federatie, een lossere vorm van samen op weg. Vandaar hun herhaald pleidooi voor de mogelijkheid van eigen Hervormde classes.

In elk geval is de kerkorde voor de Verenigde Protestantse Kerk in Nederland nu voorlopig vastgesteld. Het oordeel is nu eerst aan de classes. Na de vaststelling van de

Trio-Synode: discussie in de wandelgangen

eerste artikelen in oktober klaagde een Hervormd-Gereformeerde ouderling reeds: we zijn alles kwijt: onze kerk, onze belijdenis, onze classis, onze naam. We zijn ècht alles kwijt. Ir. van der Graaf (secretaris van de Gereformeerde Bond) stapte op als lid van het deputaatschap 'Samen op weg'. Het moet afgelopen zijn met Samen op Weg. Maar het Confessioneel Gereformeerd Beraad (synodaal) wil bij monde van haar voorzitter drs. A.A.W. de Ruyter daar niets van weten. We moeten wel met elkaar verder Samen op Weg.

HOTELKERK OF GEBROKEN KERK

In het Nederlands Dagblad van 19 november 1993 besprak H. Hoksbergen de vraag hoe het nu verder gaat: naar een hotelkerk of naar een gebroken kerk? Een heel zinnige vraagstelling. Want in april 1993 zei dr. C. Vermeulen van de Confessionele Vereniging (NH) al, dat we op weg gaan naar een kerk die allerlei afnemers kan bevredigen. Plaats voor ieder en om elkaar niet te hinderen: in afzonderlijke gemeenten. We hebben allemaal een auto en op zondag gaan we allemaal een kant uit. Houdt u van donkere kleding en psalmen zingen dan moet u bij de Hervormd-Gereformeerden zijn. Zoekt u iets vrolijkers, kom dan naar de Evangelischen. Spreekt het groepsgebeuren u aan: voeg u dan in een liturgische gemeente. Wilt u gewoon u zelf zijn, wordt vrijzinnig. Bent u ook op zondag bezorgd over milieu en wereldvrede: ga naar een basisgemeente. Wilt u gaan mediteren: we hebben ook New Age-gemeenten. Alle gemeenten bieden dezelfde faciliteiten bij doop, rouw en trouw. Verenigd reformatorisch (nu: protestants HJB) is een veilige keus (ND, 20 april 1993).

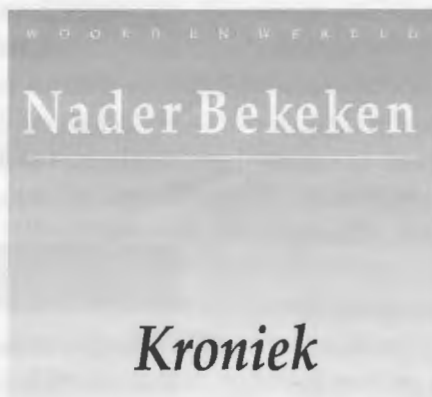
De bonders kunnen nu wel beweren, dat ze niet verder mee willen naar die Samen op Weg-kerk, maar gebiedt de eerlijkheid niet te zeggen, dat de Nederlands Hervormde kerk reeds een lange tijd een plurale kerk was? Verschillende modaliteiten hadden er een eigen plaats. Biedt de combinatie met de Lutherse en de Gereformeerden dan geen versterking van het behoudend deel van de Hervormde Kerk? Van der Graaf was uiterst teleurgesteld toen hij zag, hoe weinig echt confessioneel geluid er uit de Gereformeerde Kerken kwam. Ook de recente literatuur van de Vrije Universiteit te Amsterdam en de school te Kampen bleek onbruikbaar. De vrijzinnigheid is sterk gegroeid. Wiersinga amputeerde het christelijk geloof, loochende de plaatsbekleding van Christus. Kuitert schreef 'Het algemeen betwijfeld christelijk geloof'. C.J. den Heyer hanteert voor zijn boeken als

maatstaf de menselijke ervaring. Ik kan alleen geloven, wat ik mij kan voorstellen. Jelsma pleit voor een Verenigde Protestantse Kerk in Nederland met naast Calvijn een legitieme plaats voor de Castello's. Castello was een geestverwant van de Remonstranten. Tegen die achtergrond valt ook te plaatsen die (aan)klacht van ouders die zeggen: dat beroep op de Schrift en belijdenis heeft onze kinderen de kerk uitgejaagd. Op zulke groeiende vrijzinnigheid zitten de Bonders niet te wachten.

Maar als de Bonders dan niet verder mee willen in een Verenigde Protestantse Kerk, wat dan? Denken zij dan aan een breuk, een afscheiding of iets dergelijks? Over afscheiding wil ir. J. van der Graaf niet spreken. Dat zou hij een verschrikkelijk goedkoop antwoord vinden. Ook dr. J. Hoek wil in de nu ontstane situatie wel beleid ontwikkelen, maar het gaat niet om een strategie die op afscheiding afkoerst. Hij pleit voor op classicaal niveau kerkordelijk verankerde aparte hervormde verbanden, maar het mag nooit ten koste gaan van de deelname aan het geheel. Dr. J.J.C. Dee formuleert iets radicaler. Volgens hem verdient Samen op Weg een principieel 'neen'. Het confessioneel gehalte is niet gewaarborgd vanwege de formulering 'in gemeenschap met het belijden van het voorgeslacht'. Hij spreekt wel over afscheiding. Maar vraagt heel nadrukkelijk wie het zijn die die daad van afscheiding voltrekken. Wie voltrekken die daad? Zij toch, die een brede, ruime, open, plurale kerk voorstaan. Hij is dan ook tegen aparte her-

vormde classes, omdat dat de aanvaarding van de Verenigde Protestantse Kerk als kerk inhoudt, waarin de Nederlands Hervormde Kerk ten onder is gegaan. Als die Verenigde Kerk er komt, wil ook ds. R. van Kooten achterblijven in de Nederlands Hervormde Kerk. Die niet meegaan met de Samen op Weg-kerk vormen dan de wettige voortzetting van de Hervormde Kerk. En om tenslotte nog een heel andere, een synodale stem te noemen: Op de appèldag van het Confessioneel Beraad zei Ter Steege: We moeten die Samen op Weg-kerk niet verlaten en dat is ook

niet nodig. Gereformeerde Bonders en Confessionelen zijn geen afsplitsers, maar zuurdesems. We herstellen de kerk van binnenuit.

KOMT DE GEREFORMEERDE BOND IN DE CRISIS?

Veel bezwaren van de Gereformeerde Bonders spreken mij aan. Zij spreken terecht hun bezorgdheid uit over de

ontwikkelingen. De situatie van de Hervormde kerk is door het Samen op Weg-proces zorgelijker dan in 1834 en 1886. In de kerkorde is nu zelfs geen sprake meer van een ondertekeningsformulier. Op geen enkele manier is de binding aan de Heilige Schrift en de formulieren van eenheid gegaande.

De situatie van de Gereformeerde Kerken is ook drastisch veranderd. Sprak men in 1834 in de Acte van Afscheiding nog over de Nederlands Hervormde Kerk die niet de ware, maar de valse kerk is volgens Gods Woord en art. 29 van onze belijdenis, daar is niets meer van over.

Nu is bekend, dat de Acte van Afscheiding in zijn titel twee woorden heeft: afscheiding of wederkeer. Dat laatste woord is zeker zo belangrijk als het eerste. Het ging De Cock en vele anderen in de Afscheiding om terugkeer naar de waarachtige dienst van de Here. Hun stond geen kerk-splitsing, maar om een wezenlijke bijdrage aan de echte kerkelijke eenheid voor ogen. "Niet de breuke dus noch de scheuring, maar de wederkering en herstelling zou onze hartelijkste wensch en vurige bede zijn" (Afscheiding - Wederkeer, Opstellen over de Afscheiding van 1834, Haarlem 1984, 101).

Maar van wederkeer tot de waarachtige dienst van de Here is in het geheel van de Verenigde Protestantse Kerk en haar nieuwe kerkorde niet veel te vinden. Integendeel, in de (Synodaal) Gereformeerde Kerken heeft de vrijzinnigheid genadeloos toegeslagen. Hun zorg over een groeiende vrijzinnigheid in een Samen op Weg-kerk spreken veel Bonders terecht uit. Ook maakten zij bezwaar tegen de Leuener Konkordie, omdat die in strijd is met de Dordtse Leerregels. Welke waarde heeft het kerkorde artikel I, 10: de kerk weert wat haar belijden weerspreekt, als binnen dezelfde kerkorde de verschillende belijdenissen elkaar tegenspreken? Velen van de Gereformeerde Bond willen niet mee met deze Verenigde Protestantse Kerk. Zij willen er ook niet uit. Zij zoeken de oplossing in een federatie. Veel auteurs bogen zich over de vraag, wanneer de Gereformeerde Bond nu gedwongen wordt om duidelijk positie te kiezen.

Bij de oprichting van de Gereformeerde Bond in 1906 was het doel ervan: de verbreiding van de gereformeerde beginselen. De grondslag was de Heilige Schriftuur, opgevat in overeenstemming met de Formulieren van Enigheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Opmerkelijk is nu, hoe men aanvankelijk dat doel wilde bereiken. Er worden tenminste drie middelen genoemd: namelijk door te streven naar opheffing van de organisatie, aan de Gereformeerde Kerken in Nederland opgelegd bij Koninklijk Besluit van 17 januari 1816, naar vrijmaking van de plaatselijke kerken, behorende tot de Nederlands Hervormde Kerk en naar herstel van een gereformeerde Kerkenordering.

In een Verenigde Protestantse Kerk is er van de organisatie, opgelegd bij Koninklijk Besluit van 17 januari 1816 niet veel over. Daarvoor is er in bijna twee eeuwen ook teveel veranderd. Uit de bezwaren van de bonders tegen een van boven opgelegde fusie die de kerk raakt in al haar vergaderingen blijkt dat de situatie niet beter, maar nog erger is dan in het verleden.

Het tweede middel 'vrijmaking van plaatselijke kerken, behorende tot de NHK', heeft geen lang leven gehad. In 1909 liet men dit middel weg, omdat men bevreesd was voor een nieuwe Doleantie. In plaats daarvan kwam het spreken over de zieke moeder, die je niet mag verlaten. Maar als je een zieke moeder niet mag verlaten, loop je dan weg als moeder ten dode toe ziek is?

Over het laatste middel kunnen we kort zijn. Van herstel van de gereformeerde kerkorde is al helemaal geen sprake, wel van voortgaande vrijzinnigheid. Afgemeten aan hun doelstellingen kunnen de Gereformeerde Bonders niet meegaan in een Verenigde Protestantse Kerk.

Is het de Gereformeerde Bond met een principieel 'neen' tegen deze nieuwe Verenigde Protestantse Kerk ernst, dan is het niet onmogelijk, dat de Gereformeerde Bond in de crisis komt. Dr. Dee bijvoorbeeld, zelf geen Bonder, maar confessioneel, spreekt over afscheiding. Nee, hij bedoelt niet, dat hij zelf tot afscheiding overgaat. De voorstanders voor de brede, open, ruime, plurale kerk voltrekken die daad van afscheiding. Maar hoe dan verder? Van gereformeerde kant is dikwijls kritisch over de zieke moeder geschreven. Afscheiding ziet men dan niet als een daad van gehoorzaamheid aan de Here. Immers, hoe zeker de moeder, hoe sterker de zorg van de kinderen toeneemt. Moeder ligt inmiddels op de intensive care. Maar liberale vrijzinnigheid is geen ziekte, maar zonde, ongehoorzaamheid. Het gaat ook niet om een zieke kerkmoeder die verpleegd moet worden, maar om een moeder die stenen voor brood geeft. Om je leven te redden is afscheiding noodzakelijk om terug te keren naar de levendmakende dienst van de Here. Gerechtigheid heeft niets gemeen met wetteloosheid en licht heeft geen gemeenschap met duisternis. Welk deel heeft een gelovige samen met een ongelovige? Of de Afscheiding ook een oecumenische daad is geweest!

KOMEN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN DE CRISIS?

Het spreekwoord zegt, dat de beste stuurman aan de wal staan. Maar staan wij aan wal? Nee toch. In de Acte van Afscheiding of wederkeer verklaarden onze vaders gemeenschap te willen oefenen met alle ware Gereformeerde lidmaten en zich te willen verenigen met elke op Gods Woord

gegronde vergadering. En de wil tot het onderhouden van de kerkelijke eenheid is zeker niet minder sterk geformuleerd in de Acte van Vrijmaking of wederkeer. "Bereid zijnde, zo haast als men dit hebben kan gemeenschap te willen oefenen met allen, die in de eenigheid der leer, welke naar den Woorde Gods is, met ons willen leven of gaan leven in een aangenomen of wederom aan te nemen kerkenordering, op dat Woord gegrond".

In overeenstemming met die evenzeer oecumenische strekking van de Acte van Vrijmaking of wederkeer spraken de kerken in 1746 op de synode te Groningen uit contact te willen zoeken met allen die met ons staan op dezelfde basis van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid. Om praktische redenen besloot men zich te beperken tot contacten met de Christelijke Gereformeerde Kerken. In 1990 kwamen er deputaten voor kerkelijke eenheid met een opdracht zo mogelijk verkennende contacten te leggen met groeperingen die staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de drie formulieren van eenheid en samenleven of willen samenleven volgens de gereformeerde kerke.

We moeten de vragen en ook de nood van sommigen die in de Samen op Weg-kerken van harte staan of willen staan op die hier genoemde grondslag niet onderschatten. Meeleven met gereformeerde belijders begint met uitdrukking te geven aan dat meeleven. Dat vraagt om een hartelijk gebed aan de Here of Hij dat schenkt: terugkeer naar de waarachtige dienst van de Here samen met allen die dat metterdaad begeren. Dat moet dan ook aan elkaars adres worden uitgesproken. Dat betekent heel concreet dat kerken en kerkelijke deputaten elkaar zullen aanspreken op het fundament van Gods Woord en de formulieren van eenheid. Zowel de acte van Afscheiding als die van de Vrijmaking beogen immers wederkeer tot de waarachtige dienst van de Here.

Dat vraagt veel wijsheid en vindingrijkheid, het vraagt ook gehoorzaamheid aan het Woord van de Here, en zeker ook liefde voor de ander. De eenheid van de Kerk onderhouden betekent een kerk die zo ruim is, dat alle ware gelovigen daar een plaats ontvangen. Tegelijk een kerk die naar zondag 31 van de Heidelbergse Catechismus ook werkelijk de sleutels van het Koninkrijk der hemelen bedient. Het is nu de tijd om de broeders en zusters, de gereformeerde belijders in de Gereformeerde Bond aan te spreken. Is de fusie tot Verenigde Protestantse Kerk eenmaal een feit, dan is een gelegenheid onbenut gelaten. Dat zou niet tot winst, maar tot schade zijn.

CLERUS EN LEKEN SAMEN OP WEG

Pater Van Luyn wordt de nieuwe bisschop van Rotterdam. Hij volgt Mgr. Bär op die vertrok na geruchten over

overtreding van celibaatsverplichtingen. Een bisschopsbenoeming is nieuws en in de pers komen dan de reacties wel los.

Die reacties verschillen aanzienlijk vergeleken met die bij de benoeming van bijvoorbeeld Simonis en Gijsen. Toen was uit de kring van de basisbewegingen volop kritiek. Immers Simonis en Gijsen werden benoemd om de al te ver gaande vernieuwing in Nederland een halt toe te roepen. De Nederlandse kerkprovincie stond als heel kritisch bekend. Ook rond priesters bleek het duidelijk crisis. Veel priesters braken met het celibaat, huwden en mochten niet langer hun ambt uitoefenen. Het aantal priesterroepingen nam sterk af. Er ontstonden ook actiegroepen en kritische gemeenten. De polarisatie groeide. Een benoeming als die van Gijsen was olie op het vuur.

Maar met de benoeming van Van Luyn vaart het Vaticaan een wat rustiger koers. De huidige kardinaal Simonis is tevreden. De Acht Mei Beweging reageerde gematigd positief. Van Luyn was al eens lid van een bijzondere synode om tegenstellingen in de Roomse Kerk te overbruggen. Men ziet hem als een bruggenbouwer, een figuur van de dialoog, van het overleg. Zou de polarisatie werkelijk door zo'n benoeming verminderen?

In de Roomse kerk - niet Rooms-Katholiek, want aan het primaat van de bisschop te Rome is niet veel katholieks -, is altijd al een tegenstelling geweest tussen natuur en genade, tussen clerus en leken. De clerus, de geestelijke stand, de priesters vormen de eigenlijke kerk. Daar is het leerambt, de kerk als sacrament en daar is men aan het natuurlijke onttrokken door kloosterideaal of celibaatsverplichting. Daarnaast zijn er de leken, het gewone volk. Daar mag men trouwen, daar worden de kinderen geboren. Maar men krijgt alleen via de clerus deel aan het heil.

Die tegenstelling is een vast gegeven in de Roomse kerk, de eeuwen door. Soms lijkt het alsof de tegenstelling zich verscherpt, zoals bij het opkomen van allerlei basisbewegingen. Maar dan komen er tactische manoeuvres en het lijkt alsof de clerus met de leken samen op weg gaan. Maar Van Luyn is een man die zijn sporen in de clerus verdiend heeft. Niet door een cosmetische benoeming verandert er iets, maar door reformatie. Alleen terugkeer naar het woord van de Here dat spreekt over de dienst van het Woord en het priesterschap van de gelovigen maakt, dat men werkelijk samen op weg gaat.

CHRISTELIJKE LEEFSTIJL SAMEN OP WEG

In het Nederlands Dagblad van 6 november 1993 staat het verhaal dat prof. J. Douma hield ter gelegenheid van twee feestelijke feiten, een jubileum van een boekhandelaar en de voltooiing van de reeks 'Ethische bezinning'. Vlak voor het optreden van Douma als hoogleraar heeft zich in

Professor J. Douma

Nederland een wending voorgedaan, die tijdens zijn hoogleraarschap vorm kreeg in de verandering van de zeden en gewoonten in Nederland. Spannend om hoogleraar te zijn in een veranderende tijd met een veranderende moraal.

Het begon met homofilie, abortus provocatus, euthanasie en kernwapens. De tijd en de zede bleven in beweging. In vitro fertilisatie, milieu en transseksualiteit. Hoe groot ook de vragen waren, met vreugde en in continuïteit met het verleden heeft Douma getracht in de weg van ethische bezinning aan te geven, hoe Gods volk zich mag gedragen op weg naar de toekomst. Daarbij kregen de verbondsbepalingen - God met zijn volk samen op weg - een centrale plaats in de reeks.

Met Douma willen we God danken die hem tijd, gezondheid en geloof schonk voor dit werk. Want christelijke leefstijl als vrucht van de Heilige Geest is onmisbaar. Vrucht aan de rank is een genadegeschenk, dat niet gemist kan worden zonder schade voor evangelisatie en voor zichzelf. Maar met die vrucht komt het tot levensbloei in een gebroken wereld.

SAMEN OP WEG NAAR DE TOEKOMST

In december afgelopen jaar nam Prof. H.M. Ohmann afscheid als hoogleraar van de Theologische Universiteit te Kampen. Hij was predikant te Zuidbroek, Hoek en Dokkum, hoogleraar te Hamilton (Canada) en de laatste 12 jaar te Kampen. Zijn hobby's waren: dieren, geschiedenis en talen. Hij schreef onder meer boeken over Numeri, Hooglied, Jesaja en Kronieken en niet te vergeten: *Wie kent uw toorn?* Ook een fraai boek over godsdiensten van India. Een man met een enorme werkkraft, niet altijd even systematisch, maar hartveroverend in zijn optreden op kansel en kathedraal. Zijn vakgebied was de exegese van het Oude Testament.

Samen op weg naar de toekomst. Zo kun je het afscheidscollege van prof. Ohmann misschien wel typeren. Zijn laatste officiële college ging over Jes. 65:17a: zie Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. God is met zijn volk samen op weg naar die toekomst. De boodschap van Jesaja is 'een levende uiting van de levende God tot de dan en daar levende generaties, die soms wat terug zeggen, zodat het een dialoog wordt'. Allerlei lastige vragen kwamen aan bod: op welke manier zullen de mensen daar werken? Zullen er op de nieuwe hemel en aarde ook dieren zijn? Zal de dood er zijn? Maar het mooiste is: de zonde is er niet. "En de heilige berg torent er hoog bovenuit: de HEERE is daar. En de stad heet Jeruzalem, de stad waar de Knecht lijden zal en opstaan uit de doden. Geleden heeft en opgestaan is. Dat verklaart alles" (ND 7-12-'93).

Het afscheid is versierd met twee feestbundels. In de ene feestbundel 'Een sprekend begin', overhandigd door

Professor H.M. Ohmann

zijn opvolger G. Kwakkel, zijn negentien studies opgenomen van collega's en leerlingen. In de andere feestbundel, 'Een levendige voorstelling', verzamelden studenten opstellen van Prof. Ohmann zelf. Goede exegese is niet puur theorie, maar moet plaats vinden uit persoonlijke betrokkenheid. En men moet zich een levendige voorstelling maken van wat er werkelijk gebeurde in het Oude Testament, aldus prof. Ohmann bij zijn afscheid op de Generale Synode te Ommen en in een interview. Met beide bundels mogen niet alleen studenten in de theologie, maar iedereen veel lees- en studieplezier beleven. Met deze wijze van afscheid nemen zijn de School van de kerken, de kerken zelf, maar ook prof. Ohmann en zijn vrouw van harte geluk te wensen. Hopelijk ontvangt de afscheidnemende hoogleraar de tijd, de gezondheid en de energie om de kerken met zijn publikaties te blijven verrassen. Samen op weg naar de toekomst.

AMENDEMENT.

Het jeugdig élan mist confessionele belijndheid.

In 1993 verscheen een nieuw tijdschrift, "Amendement, politiek opinieblad voor christenen". De geboorte van dit periodiek heeft onder ons weinig aandacht gekregen. J.W. van Houdt besteedde er onder de kop "Merkwaardig Amendement" een bespreking aan. Maar onze bladen op politiek terrein, Ons Burgerschap en Jeugd & Politiek, gingen tot op heden aan het verschijnen van Amendement voorbij. Dit is jammer, zeker waar het blad het denken over christelijke politiek verder wil brengen. Deze doelstelling moge pretentius klinken, zij verdient het wel serieus te worden genomen. En dat niet in de laatste plaats omdat de samenstelling van de

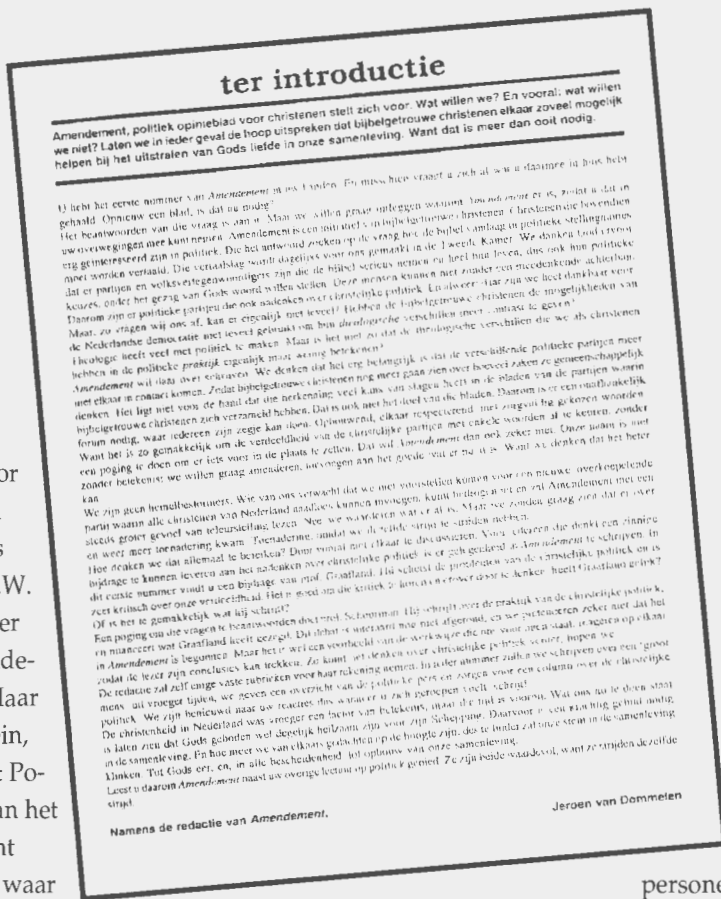
A. Niemeijer

redactie jeugdig enthousiasme met in ieder geval een vleug idealisme doet vermoeden. Bovendien, en dit is een extra reden voor onze belangstelling, zijn onder de redacteuren twee broeders die ook nog eens hun eerste schreden op het journalistieke pad

hebben gezet in Jeugd & Politiek. Wij doelen hierbij op Jeroen van Dommelen (tot voor kort tevens actief binnen de propagandacommissie van het GPV in Zuid-Holland) en Wim Sneep. Tenslotte mag niet onvermeld blijven dat GPV-senator prof. dr. K. Veling de verschijning van het blad een goede zaak lijkt te vinden. Zo althans menen wij zijn lidmaatschap van het Comité van Aanbeveling te mogen uitleggen.

REDACTEURS EN AANBEVELERS.

De redactie bestaat uit een zevental jongeren, als wij het goed begrepen

vooral ouderejaars studenten. Qua politieke ligging zullen zij zichzelf ongetwijfeld zien als erfgenamen van mr. G. Groen van Prinsterer. Of moeten we met het oog op het in de redactie ook aanwezige staatkundig-gereformeerde geluid kiezen voor de nauwere omschrijving; de Groen van voor 1857?

Het Comité van Aanbeveling is gegroeid van drie

personen in het eerste tot zeven in het derde nummer. Het mag als veelkleurig worden beschouwd waar het naast Veling niet alleen de (Euro-)parlementariërs H.G. Barendrecht (SGP), drs. G. van Leyenhurst (CDA, vroeger CHU), prof. dr. ir. E. Schuurman (RPF) en ir. L. van der Waal (SGP volgens de een, SGP/GPV/RPF volgens de ander) omvat, maar ook de theoloog prof. dr. C. Graafland en de econoom prof. dr. B. Goudzwaard (in de jaren zeventig nog ARP-parlementariër, maar later doorgeschoven naar een linkser segment van het politiek spectrum).

Jammergenoeg mag de lezer alleen maar gissen naar de reden waarom een Comité van Aanbeveling nuttig werd geacht, waarom juist deze perso-

nen zijn aangezocht en waardoor zij werden bewogen om op de uitnodiging in te gaan. Dergelijke informatie zou wel eens heel boeiend kunnen zijn, misschien zelfs wel onthullend.

DOELSTELLING

Het eerste nummer van Amendement opent met een artikel dat namens de redactie is ondertekend door Jeroen van Dommelen. Hierin wordt aangegeven "wat de redactie wel en vooral ook wat de redactie niet wil".

De kern van de doelstelling van Amendement lijkt te liggen in de volgende passages:

- "... is het niet zo dat de theologische verschillen die we als christenen hebben in de politieke praktijk eigenlijk maar weinig betekenen? Amendement wil daarover schrijven."

- "... het is zo gemakkelijk om de verdeeldheid van de christelijke partijen met enkele woorden af te keuren, zonder een poging te doen om er iets voor in de plaats te zetten."

- "... we zouden graag zien dat er over en weer meer toenadering kwam. Toenadering, omdat we dezelfde strijd te strijden hebben."

- "... hoe meer we van elkaars gedachten op de hoogte zijn, des te luidder zal onze stem in de samenleving klinken. Tot Gods eer en, in alle bescheidenheid, tot opbouw van onze samenleving."

Dit is de rode lijn die wij menen te zien in het artikel waarmee de redactie het nieuwe blad introduceert.¹

Bovendien noteren we dat de redactie niet met voorstellen wil komen voor "een nieuwe, overkoepelende partij waarin alle christenen van Nederland naadloos kunnen invoegen".²

HOGЕ INZET.

Wanneer we er nu toe overgaan het blad te beoordelen, dan willen we beginnen met te zeggen dat de doelstel-

ling getuigt van enthousiasme en idealisme. Woorden als "laten zien dat Gods geboden wel degelijk heilzaam zijn voor zijn Schepping" en "tot Gods eer en tot opbouw van onze samenleving" mogen zo toch wel worden gekwalificeerd.

Alleen, als zo hoog wordt ingezet dan kan het niet anders dan dat ook de

redactionele randvoorwaarden dat niveau zullen moeten halen. Op dat punt bekruipt ons jammergenoeg toch iets van twijfel. Weliswaar worden de begrippen "bijbelgetrouw" en "christelijk" gebruikt, maar het kan niet aan de aandacht ontsnappen dat deze termen noch een diepere invulling noch een nadere afgrenzing ontvangen.

Dat we hier geen spijkers op laag water zoeken blijkt uit een artikel van redacteur Gert-Jan Segers over de SGP en de vrouw. Een artikel in Trouw, waarin "het tijdgebonden karakter van de woorden die Paulus aan de vrouw wijdt" benadrukt wordt, noemt hij daarin "een aardige poging om op grond van de Bijbel het gesprek met de SGP aan te gaan". (nr. 1, blz. 17) Wij hopen dat calvinistisch Nederland er voor bewaard wordt dat het gesprek met de SGP over de positie van de vrouw zijn startpunt zal krijgen in een knieval voor moderne Schriftbeschouwingen.

GEEN CONFESSIELE BE- LIJNDHEID.

Het onbeschermd hanteren van de begrippen bijbelgetrouw en christelijk doet vermoeden dat de redactie een confessionele verankering voor haar beleid niet nodig oordeelt. Sterker, de redactie wekt de indruk de geschillen tussen de protestants-christelijke partijen in Nederland toch vooral te zien als voortkomend uit confessionele uitspraken op punten die voor de praktische politiek van weinig of geen betekenis zijn.

De redactie neme het ons niet kwalijk dat wij hierin een eenzijdige keus proeven voor het standpunt van de voormalige ARP en van de huidige RPF, dat een integrale binding van politieke activiteit aan de Formulieren van Eenheid niet nodig is. Deze eenzijdigheid bevremdt, zeker als bedacht wordt dat men nadrukkelijk zegt uit te zijn op toenadering tussen de partijen. Kan de redactie het zich voorstellen dat de vraag zich opdringt of de zeer bewuste keus van het GPV voor een confessioneel genormeerde politiek eigenlijk wel serieus wordt genomen?

EEN WENS.

Wij denken dat binnen de redactie van Amendement weinig begrip bestaat voor de bij voortdoring vanuit het GPV beklemtoonde betekenis van de gehele gereformeerde belijdenis voor de politiek. En we vragen ons af of die redactie daarin alleen staat. Zou dit onbegrip ook binnen gereformeerde kring niet groeiende zijn? Bepaalde geluiden lijken in ieder geval in deze richting te wijzen. De vraag dringt zich daarom op of het GPV er niet goed aan zal doen om een brochure of iets dergelijks samen te stellen waarin helder wordt beschreven wanneer en waarom de belijdenis richtinggevend is bij het formuleren van standpunten in de dagelijkse praktijk van het werk in raden, staten en parlement. Het doorwrochte

artikel van dr. A.J. Verburgh over "het functioneren van de belijdenis van de Gereformeerde Kerken bij het totstandkomen en toepassen van de politieke programma's van het GPV³ lijkt voor dit specifieke doel toch te theoretisch van toon te zijn.

TENSLOTTE.

Amendement wil een blad zijn dat politiek geïnteresseerde lezers in staat stelt kennis te nemen van allerlei gedachten die leven op het terrein van christelijke politiek. Daarin lijkt het blad wel te slagen getuige de inhoud van de eerste nummers. Bedacht dient

wel te worden dat het begrip christelijke politiek ruim wordt geïnterpreteerd: van Goudzwaard via CDA tot SGP, GPV en RPF.

Jammergenoeg doet de door de redactie gekozen koers vermoeden dat het blad geen werkelijke bijdrage zal leveren aan het versterken en verbreden van het nationaal-gereformeerde geluid in de politiek. Wij vrezen zelfs dat het blad eerder het tegendeel zal bevorderen.

Noten:

1 De gehele tekst van het artikel wordt opgenomen in de rubriek Persschouw van de volgende maand

2 In advertenties die het verschijnen van Amendement begeleidde werd het aldus geformuleerd: "Geen nieuwe partij. Wel een blik over de partijmuren heen." (bijv. ND 10-4-1993)

3 Dr. A.J. Verburgh, Belijdenis en politiek handelen; Groen Katern, jaarg. 45 nr. 7 (sept. 1992), blz. 49-55.

n.a.v. Amendement, politiek opinieblad voor christenen

Opgave abonnementen: Marcel van de Grift, Secr. Varkevisserstraat 71, 2225

KW Katwijk

Abonnementsgeld f20,- per jaar

(4 nummers)

Uit de Pers

Bijbel en bijbelvertaling

Zonder de Bijbel beginnen wij niks. Ze is ons uitgangspunt, onze maatstaf, ons dagelijks brood. Ze leert ons leven en geeft moed om de dood onder ogen te zien. Onze dagelijkse omgang met de Here loopt via zijn Woord en ons antwoord daarop: ons gebed. Het is goed het wonder van die dagelijkse en vertrouwelijke omgang te blijven beseffen.

Om met de burgemeester te kunnen spreken moet je een afspraak maken en je tijd afwachten. Als wij bidden vallen we zomaar bij de Here in huis. Dat kan en mag. Er zijn geen 53.476.821 wachtenden voor je. En zijn spreken tot ons hebben we onder handbereik, in zijn Woord. Je kunt zo je Bijbel pakken! Daarom is het bezitten van de Bijbel in een verantwoorde en aansprekende vertaling van ongelooflijk belang.

Momenteel zie ik zo hier en daar vreemding optreden ten aanzien van onze kerkbijbel door het gebruik van andere vertalingen (GROOT NIEUWS bij voorbeeld) en bewerkingen van de Bijbel (HET BOEK). Ze kunnen zeker positief gebruikt worden - als vergelijkingsmateriaal. Worden ze uitsluitend gebruikt en blijft de kerkbijbel

dicht, dan groeit de afstand tot het verouderende taalkleed van onze kerkbijbel des te harder. Waarbij het stoffige image van de kerk bij jongeren er niet beter op wordt.

Zolang we nog geen andere kerkbijbel hebben, zullen we leven met de NBG-vertaling die we nu hebben. En dat met een positieve instelling!

Nu gaat er in Nederland een nieuwe Bijbelvertaling komen als opvolgster van de NBG-vertaling die we nu gebruiken: de vertaling 2000.

De officiële start van dit enorme project heeft plaatsgehad. Een feit dat onze aandacht verdient. In MET ANDERE WOORDEN, kwartaalblad over bijbelwerk, 12e jaargang nr. 4, 1993, uitgegeven door het Nederlands Bijbelgenootschap schrijft Lútsen Kooistra over dit gebeuren:

"Bescheidenheid gepaard aan een groot gevoel van relativiteit naast de hoog in te zetten doelstelling. Die houding is passend bij het begin van de nieuwe bijbelvertaling. Dat zei de heer Th. Kersten, directeur van de Katholieke Bijbelstichting (KBS) tegen de ver-

WOORD EN WERELD
Nader Bekeken

Persrevue

taalgroep die eind september begon met het werk aan de nieuwe vertaling van de bijbel, in opdracht van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) en KBS. (...) De directeur van de KBS ging in zijn toespraak ook in op het geestelijk karakter van het bijbelvertaalwerk. De bijbel is het Woord van God en vertalen is mensenwerk. Dat menselijk karakter komt onder meer tot uitdrukking in de worsteling om als vertaler te zeggen wat er staat. 'Kan wat er staat recht worden gedaan, verstaanbaar voor mensen van morgen? Wie in getrouwheid aan de tekst gaat vertalen, zal de komende jaren weleens van die vraag wakker liggen.' (...) Kersten hield zijn toespraak aan het begin van een seminar dat voor en door de groep vertalers werd gehouden. Het seminar betekende de feitelijke start van het vertaalwerk. Eerder dit jaar vond in Haarlem een bijeenkomst plaats waarin de besturen van NBG en KBS de stukken tekenden voor het gezamenlijke project."

H.J.J. Feenstra

Hier onderbreek ik het artikel voor een tussenopmerking: het feit dat ook de KBS meewerkt moet ons niet kopschuwen maken en van te voren doen zeggen: dat kan dus nooit wat worden om samen met roomsen de Bijbel te vertalen. De door de KBS verzorgde Willibrordvertaling maakt duidelijk dat als de doelstelling is de tekst zoals die er ligt zo getrouw mogelijk weer te geven, goede resultaten te boeken zijn, die met plezier en met vrucht kunnen worden gebruikt. De Willibrordvertaling is zo'n vertaling!

En wat het NBG betreft, daar zijn schriftkritische invloeden te vinden. Dat blijkt b.v. uit bijbeluitgaven met inleidingen op bijbelboeken. Ook hier moeten we zeggen: als men maar de intentie heeft aan de grondtekst recht te doen dan kan de Here dit mensenwerk gebruiken om Nederland een vertaling van zijn Woord te geven die als verantwoorde kerkbijbel kan fungeren.

Nog wat gegevens over opzet en planning. Hier komt Lútsen Kooistra weer:

"Voor de bijbelvertaling werden 15 externe medewerkers (in part time functie) aangetrokken. Ze werden geselecteerd mede op basis van proefvertalingen en een tekstbespreking tijdens de sollicitatieprocedure. Van de projectmedewerkers zijn er zes oudtestamenticus; drie zijn nieuwtestamenticus en zes neerlandicus. Vertalers van het NBG zullen voor een deel ook worden ingeschakeld.

(...) Inhoudelijk wordt het vertaalproject geleid door de wetenschappelijk secretaris van de NBG-afdeling Vertalen, dr. E.W. Tuinstra. Het project wordt ondersteund door een begeleidingscommissie en een groep zogeheten supervisors.

De begeleidingscommissie is vooral bedoeld als bestuurlijke ondersteuning, bij de groep supervisors ligt het accent op het toetsen van de vertaling met het oog op de toekomstige gebruikers.

(...) In totaal gaat het om ongeveer vijftig mensen. (...) De benoemingen (door de besturen van NBG en KBS, HJFF) vinden mede

plaats op basis van namenlijsten, die op verzoek van de bijbelorganisaties, door kerken en geloofsgemeenschappen zijn samengesteld. Voor het samenstellen van zowel de begeleidingscommissie als de groep van supervisors gelden diverse criteria. In de eerste plaats is er het criterium van de deskundigheid. (...) Ook wordt zorgvuldig gekeken naar een goede vertegenwoordiging van de diverse kerkelijke tradities. (...)

De (taal)belangen van Nederland en Vlaanderen moeten in een evenwichtige verhouding worden behartigd. (...) Het eerste jaar van het vertaalproject is een proefjaar. De medewerkers moeten op elkaar 'ingespeeld' raken en in de praktijk moet blijken welke werkwijze de meest effectieve is. (...) Van belang is voorts het gebruik van de computer bij de vertaling. (...) Mede aan de hand van de ervaringen die in het eerste jaar worden opgedaan, wordt inzicht verkregen in de waarschijnlijke duur van het project en kan een planning worden gemaakt."

We blijven de ontwikkelingen volgen en zullen het melden als er nieuws is over dit project, waarvan de resultaten mogelijk over een 10 á 15 jaar beschikbaar zijn. Dan hebben we er mee te maken.

Laat dit werk, dat in stilte gebeurt, niet daarom uit onze aandacht verdwijnen. Het zal goed zijn om dit project in onze kerkelijke gebeden in de eredienst en in onze persoonlijke gebeden te gedenken. Moge de Here dit project zo leiden dat we in de toekomst een kerkbijbel in handen hebben die een aansprekende en verantwoorde vertaling biedt.

DEMOCRATISCHE VASTSTELLING VAN DE WAARHEID?

Mij trof de kop boven een artikel in TROUW van 11 november jl. Die kop luidde: "De *norm* laat zich niet democratisch vaststellen".

Schrijver van het artikel is dr. J.H. van Leeuwen, priester in het bisdom Rotterdam. Het artikel bevat een stuk nadere discussie naar aanleiding van het verschijnen van de nieuwe encycliciek 'Veritatis Splendor' van Paus Johannes Paulus II. Een encycliciek is een rondzendbrief van de paus aan de bisschoppen waarin hij aangeeft hoe vanuit de leer van de kerk de weg gegaan dient te worden in de praktijk van het leven. Prof. dr. J. Douma schreef in het NEDERLANDS DAGBLAD van 9 oktober jl. dat dit stuk serieuze studie verdient, ook van onze kant. Waar gaat het over in deze pause-lijke brief? Over de verhouding van waarheid en vrijheid. De kern van de zaak kan ik aangeven met een enkel citaat uit genoemd artikel van Prof. Douma:

"De nieuwe encycliciek zegt dat er van menselijke vrijheid geen sprake is als men niet van de waarheid uitgaat. (...) Reeds in het

paradijs werd aan de mens die volgorde voorgehouden van: eerst waarheid en dan vrijheid. (...) Zolang de encycliciek met bijbelse gegevens werkt, kan ik mij daarin goed vinden. Maar zodra de waarheid gekoppeld wordt aan de natuurwet, krijg ik het moeilijker."

Dan wordt namelijk uit de natuur afgeleid wat mensen wel of niet mogen doen. Zo verbiedt de paus b.v. het gebruik van anticonceptionele middelen en van sterilisatie.

Daar gaan wij in de gereformeerde ethiek niet in mee. Daar openbaren zich duidelijke verschillen met Rome en met de genoemde encycliciek.

Terug naar TROUW. Onder de al vermelde kop plukken we een paar zinnen weg, die belangrijk zijn en blijven voor ieder mens die christen wil heten.

"...het gaat er over, dat de vaststelling van de ethische norm niet op democratische wijze tot stand kan komen. Democratische besluitvorming is nooit bedoeld om de waarheid vast te stellen, maar om een samenleving mogelijk te maken van groepen met verschillende denkrichtingen. De Kerk vindt om die reden de democratie een belangrijk goed, zolang we maar niet denken dat de waarheid op moreel gebied door democratische procedures wordt vastgesteld."

De discussie waar deze zinnen uitgeknipt zijn laat ik verder liggen. Het gaat mij om de zinnen zelf. Het zijn zeer zinnige zinnen!

Ze zijn het meer dan waard er wat over door te denken. Ze bepalen ons bij het mooie én het moeilijke van het leven als christenen in een gesecculariseerde maatschappij. Een maatschappij zonder God en zonder hoop. Zonder de waarheid van God. De waarheid, die vrij maakt (Joh. 8:32). Wie maakt dan uit wat waar is? Wie stelt dan vast wat goed en wat verkeerd is? De meerderheid! De helft plus 1. Het democratische principe. Dat levensgevoel is voortdurend om ons heen. Je leest het. Je hoort het. TROUW van 1 december jl. meldt op de voorpagina in grote letters het aanvaarden van de euthanasiewet door de Eerste Kamer. In het artikel vinden we een treffend staaltje van democratisch vaststellen van de norm. In het volgende citaat:

"De artsorganisatie KNMG reageerde dat er tal van vragen overblijven. De precieze meldingsprocedure moet nog vastgesteld worden door beide Kamers. Woordvoerder Van Berkestijn noemde het teleurstellend dat "zo'n belangrijk onderwerp uitmondt in een politiek compromis dat het met een krappe meerderheid haalt, terwijl uit opiniepeilingen blijkt dat de doorsnee Nederlander eu-

thanasie accepteert"."

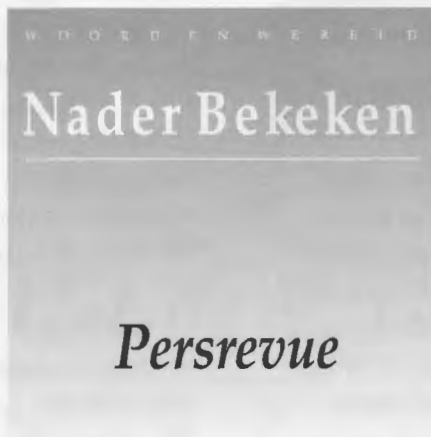
Daar hebben we het ten voeten uit! De KNMG, inclusief z'n woordvoerder, bestaat ongetwijfeld uit mensen met de nodige intellectuele vermogens. Maar men komt daar niet verder dan het grootste-gemene-deler-denken. Als Gereformeerden zijn wij daar boven uit getild! Wij laten ons in onze standpuntbepalingen niet de weg wijzen door wat de meerderheid er van vindt of door wat de traditie voorschrijft. We belijden dat al eeuwen in de Nederlandse Geloofsbelijdenis artikel 7: we moeten niet de gewoonte (traditie) of het grote getal (de helft plus 1, het democratisch principe) gelijkstellen met de waarheid van God.

Wij kennen de waarheid. God doet ons leven in de kerk, waar zijn Woord wordt verkondigd. Daarmee staan we in de maatschappij. Daar komen we mensen tegen, die God ontkennen, Gods normen niet erkennen. Hoe ga je daar mee om? Dan toch maar de waarheid in het midden laten? Dan ga je mee met het democratische denken (zie boven). Er op los slaan en met grof geweld Gods rijk realiseren? Dat is het doperse systeem van de radicale revolutie. Het goede concept is het reformatie-concept, het re-

formerend inwerken op de maatschappij met de norm duidelijk voor ogen. Zo doet het GPV het in de politiek. In ONS BURGERSCHAP van december 1993 staat een interview met G.J. Schutte, die op 10 december jl. twaalf en een half jaar lid was van de Tweede Kamer. Met dit jubileum feliciteren wij hem van harte en we wensen hem onder Gods zegen een voortgaand vruchtbaar bezig zijn!

Uit dit interview, waar als kop boven staat: "De kleine stappen van het GPV" citeer ik het volgende gedeelte:

"Daarnaast heb je ook principiële dilemma's waarin je soms stapsgewijs toch iets kunt bereiken. De vraag is dan: hoe kun je vanuit de situatie van vandaag, die zover van je doel verwijderd is, met kleine stappen verbetering aanbrengen. Hoe krijg je daar steun voor? De hele discussie over de kansspelen is daar een voorbeeld van. Wij hebben daarin een belangrijke rol gespeeld. We hebben niet alleen voortdurend gehamerd op wat er verkeerd is op dit punt, maar ook in een stappenplan aangegeven hoe je met kleine stappen weer in de goede richting zou kunnen gaan. Nu zie je dat veel meer politici ten aanzien van de gokverslaving op die lijn zitten: stapsgewijs ombuigen. Zulke voorstellen staan ook in het verkiezingsprogramma ten aanzien van de abortuswetgeving. Het is duidelijk dat er maar één principieel juiste oplossing is: een Wet levensbescherming zoals die van Abma/Verbrugh. Maar je ziet aan de andere kant ook

wel dat als je na twaalf jaar daarmee aankomt, je gauw bent uitgepraat. En dus moet je zeggen: wat kun je vanuit de bestaande situatie stapsgewijs doen om toch weer de goede richting in te slaan. En ons programma zegt dan dat in ieder geval eerst abortus in ziekenhuizen moet worden aangepakt. Want daar zit je ook nog met gewetensproblemen van personeel, en die zal je in een abortuskliniek meestal niet hebben.

Hetzelfde zie je bij euthanasie. We hebben steeds gezegd: geen

G.J. Schutte

stappen in de verkeerde richting. Maar als er desondanks toch een meldingsplicht komt, doe daar dan in ieder geval ook een verplichte raadpleging van een tweede onafhankelijke arts bij. Wij houden dus het einddoel goed voor ogen. Maar tegelijk moet je je realiseren dat je dat einddoel nu niet bereikt. Als je je daar alleen op zou concentreren, bereik je niets en sta je inderdaad in de marge. Maar wij laten ons niet in de marge dringen, omdat we met het einddoel voor ogen tegelijkertijd steun zoeken voor kleine stappen in de goede richting."

Een ander verhaal is het om als gelijkgestemden, als gelovige christenen, samen de norm te erkennen.

Dat begint in de kerk, de gemeenschap van de heiligen, die in God geloven en zich aan zijn Woord onderwerpen. Dat zet zich voort vanuit de kerk in maatschappij en politiek. Over die band tussen kerk en politiek vinden we in hetzelfde interview het volgende.

De interviewer vraagt:

"De relatie tussen het GPV en de gereformeerd-vrijgemaakten lijkt te veranderen. Het is niet meer vanzelfsprekend om op het GPV te stemmen. Met name jongeren kiezen ook voor andere partijen. Hebt u wat dat betreft zorgen over de toekomst van het GPV?"

Waarop Schutte antwoordt:

"Die ontwikkeling is er inderdaad. Maar ik ben opgegroeid in de jaren vijftig en zestig, in een streek waar GPV stemmen ook geenszins vanzelfsprekend was. Ik kijk daar dus niet zo vreemd van op. Ik denk ook dat het niet erg is wanneer GPV stemmen geen automatisme is. Als het een automatisme is, duurt het meestal niet lang meer. Dat betekent niet dat je blij moet zijn als mensen een andere keuze maken. Maar dat men zich bewust afvraagt: 'wat wil ik nu, en vind ik de gereformeerde politiek van het GPV de moeite waard?' dat is denk ik positief. En verder zal het in belangrijke mate samenhangen met de vraag of we ook kerkelijk de rijkdom van het gereformeerd-zijn blijven onderkennen (onderstreping van mij, HJJF). Als het daaraan schort, als men dat niet meer beleeft, moeten we ons zorgen gaan maken. Maar zolang we bij alle verschillen die er tussen gereformeerden kunnen en mogen zijn, de rijkdom van het gereformeerd-zijn blijven beleven, ben ik niet bang voor de toekomst van het GPV."

DE NACHTGEZICHTEN VAN FOLKERT RINKE- MA EN BAS BUCHNER.

We hoorden net Schutte spreken over de rijkdom van het gereformeerd zijn en het kerkelijk beleven daarvan met het oog op de toekomst. Een heel eigen visie op de toekomst van "onze" kerken ("onze" tussen aanhalingstekens, want de kerk is van Christus) hebben hierboven genoemde Folkert en Bas. In KIVIVE van december houden zij zich bezig met de vraag of er nog toekomst is voor de Gereformeerde Kerken. Die vraag wordt in een bont interview beantwoord door P.A. Bergwerff, Ds. A. Boersma, Prof. C.J. de Ruijter, en Ds. H.J.D. Smit, die in de geref. pers actief zijn. Maar allereerst lezen we de droom of nachtmerrie (dat wordt open gelaten) van Folkert en Bas. In die droom of nachtmerrie worden we verplaatst naar het jaar 2044.

Een enkele greep daaruit:

"We moeten bij het begin beginnen. In het jaar 1993 ging er een kogel door de kerk die een paar jaar later een bom bleek te zijn. De vrouwen mochten eindelijk hun zegje doen. Stemrecht werd hen toegeworpen alsof het ging om een hond die vervelend lang bij de tafel had lopen zeuren. Maar net als een hond die merkt dat het eten lekker is en meer wil, zo verging het ook de vrouwen. Medestanders hadden ze. Vrouwenkiesrecht? Dan ook de vrouw in het ambt! Niet dat iedereen het daarmee eens was. (...) Vrou-

wen konden vanaf 2003 in de kerkdiensten het geld van de collecte innen. Niet dat ze daar zin in hadden of genoeg mee namen, maar het was een stap in de goede richting. Vonden ze. (...) 'Reformanda' kwam met wat nostalgische beschouwingen over de vrouw in de jaren dertig (van de vorige eeuw uiteraard), 'De Reformatie' verscheen wekenlang met een serie hoofd artikelen van ongrijpbaar theologisch niveau en 'Bij de Tijd' startte een gewaagde strip met in de hoofdrol een vrouwelijke predikant. Voor elk wat wils, zullen we maar zeggen."

De droom/nachtmerrie beschrijft vervolgens hoe de ruimte ontsloten wordt en zendingsorganisaties met een ruimteveer aan de slag gaan.

Ook 'De Verre Naasten' gaat met een raket (de SS31) de andere wereld penetreren:

"Aan boord twee mannen en een vrouw, als afgevaardigden van de verschillende stromingen in de kerk. Verder een NBG-vertaling 1951 (omdat in 'Vertaling 2000' het 'Gij' kwam te vervallen, waren de Vrijgemaakten afgehaakt), een Kerkboek en de Kerkorde. Dat was genoeg. Eén afgevaardigde had de verzamelde werken van K. Schilder nog mee willen nemen, maar die waren niet op tijd af."

Dat in 2044 dominees nog bestaan mag in de droom/nachtmerrie een wonder heten na de beruchte synode van Ommen die de zegenende ouderling toeliet.

En verder: klantgericht optreden van Oosterbaan en Le Cointre in Goes geeft in het jaarboekje vanaf 2015 bij de predikanten ook hun richting aan, gekoppeld aan de verschijnende bladen: REF, RMD, BDT. Want:

"Na aanvankelijk wat bezorgde verhalen over 'groepsvorming' en zo, hadden ze met elkaar besloten dat het toch zo het beste was. Iedereen had het er toch altijd al over. En met elkaar eens worden deed je toch nooit, terwijl je van discussiëren nog moe werd ook. 'Beter in vrede langs elkaar heen te leven, dan discussiërend met elkaar stil te staan', werd een geveugelde uitdrukking in de jaren tien."

Dan de synode van Maastricht in 2022:

"Ze deed toen de gedenkwaardige uitspraak: 'De Gereformeerde Kerk (Vrijgemaakt) is de ware kerk niet.' Wat wel, daar kon de

WOORD EN WERELD

Nader Bekeken

Persrevue

synode het niet over eens worden."

Ook politieke items als de Golanhoogte, hoe het verder ging met ex-premier Lubbers, de wet gelijke behandeling en Het Groot Liturgisch Congres passeren de revue.

Aan het eind komen we schrijvers tegen als oude mannen die terugkijken naar hun artikel in KIVIVE van december 1993:

"Daar links van de weg ligt het café 'De Loc'. Daar waar ze zo'n 50 jaar geleden met elkaar hadden zitten nadenken over de toekomst van de kerk. Ze waren er niet gelukkig op geworden die avond. Misschien kwam het door het gerstenat of door hun geestelijke armoede. Toen ze het allemaal op papier hadden, hielden ze het er maar op dat de lezers er maar eens goed over na moesten denken. Die truc werd in Kivive tenslotte wel vaker toegepast als de redactie het niet helemaal meer wist."

Wat moeten we met deze getruce droom?

Zijn het de persoonlijke wensen (droom) of angsten (nachtmerrie) die naar boven komen uit het onderbewustzijn van Folkert en Bas? Laten we het er maar op houden dat het een manier is om aandacht te vragen voor dingen die onder ons gaande zijn, met de vraag hoe een en ander zich zal ontwikkelen in de toekomst. Toch moet je je m.i. niet verkijken op de negatieve effecten, die van dit verhaal uit kunnen gaan.

Het is ongetwijfeld zo niet bedoeld, maar het verhaal kan zo maar een 'weg-met-ons-mentaliteit' oproepen of

H.J.J. Feenstra

voeden. Het is maar een ouderwets en conservatief zaakje in de kerk: de vertaling 2000 wordt afgewezen omdat het woordje "gij" sneuvelt. En wat de belijdenis zegt over de ware kerk, daar kan toch geen mens meer mee uit de voeten in deze tijd. Die flauwekul moet maar eens opgeruimd worden.

Wordt zo de jeugd, voor wie het blad KIVIVE de doelgroep is, op een positieve wijze enthousiast gemaakt voor de kerk, waarvan de Here Jezus Christus het Hoofd is? En

voor het geloof van de kerk?

Gekkgheid van mensen in de kerk - daar kun je nog eens de draak mee steken. Maar de belijdenis van de kerk, die moet je zo niet op de korrel nemen. Ook dromen zijn niet waardevrij. Voor z'n dromen moet een mens zelfs wel eens vergeving vragen.

KURIA EN DE CONFESSIE

De belijdenis van de kerk komt wel vaker ter sprake. Ik denk aan de KerstVariant van het NEDERLANDS DAGBLAD (24.12.93). Op de voorpagina wordt de inhoud van deze Variant geïntroduceerd met alvast wat voorproefjes om tot lezen uit te nodigen. Zo ook een enkel citaat uit een interview met Corry van Tol, directrice van het christelijk verpleeghuis Kuria in Amsterdam, waar terminale kanker- en aïdspatienten hun laatste dagen doorbrengen:

"Als we hier tot een gesprek komen, gaat het over de meest fundamentele vragen. Over God. Over de genade. Over de redding die er alleen door Jezus is. Dan kom je aan een gesprek over de kerk echt niet meer toe. Of aan een discussie over de belijdenis. Kom nou toch!"

Velen zullen de aangrijpende reportage over het werk in Kuria gelezen hebben. Je komt onder de indruk van de fijnzinnige manier waarop liefde, aandacht en verzorging geboden wordt aan mensen, die de laatste fase van hun leven doormaken. Het respect voor de medemens en z'n privacy zijn verkwikkend in een cultuur (?) waarin het respect voor de mens en het mensenleven soms ver te zoeken is. Maar waarom die houding van respect niet volgehouden als het gaat om de kerk en de belijdenis van de kerk? Dat je, als je tot een gesprek kunt komen met iemand die vlak voor z'n dood staat, praat over leven en dood in hun diepste betekenis en dus over Jezus Christus, dat kan ik volgen. Dat je daarbij emotioneel erg geraakt wordt, ook. Dat andere zaken op dat moment niet aan de orde komen, eveneens. Alles heeft z'n tijd en z'n plaats. Maar waarom dan nog even de kerk en de belijdenis van de kerk als minder fundamenteel neerzetten? Er is in de geschiedenis van de kerk en de theologie al genoeg narigheid geweest door het in de leer van de Schrift onderscheiden van wat wel of niet / meer of minder fundamenteel is.

Bovendien, als je zo'n gesprek als bedoeld, voert, dan heb je het juist aan de kerk en de belijdenis van de kerk te danken als je weet wat je zeggen moet over God, over de genade, over de redding die er alleen door Jezus is. Stel je voor dat de kerkstrijd van de reformatie in de 16e eeuw er niet geweest was. Dan zou dat gesprek in het aangezicht van de dood een goede-werken-gesprek zijn: wat heb ik

God aan te bieden als ik straks voor Hem verschijn?

Was er niet een strijd om de belijdenis van de kerk geweest in de jaren '60 dan zou misschien het bedoelde gesprek gevoerd worden vanuit de denkbeelden van ds. Telder: sterven betekent wegglijden in een onbewuste ziele-slaap en van een terstond naar Christus toegaan voor ieder die gelooft is geen sprake. Laat je in het bedoelde gesprek niet over de kerk spreken en niet over de belijdenis discussiëren, je kunt toch niet anders dan vanuit de kerk en vanuit de belijdenis spreken? Daar leef je toch in en daar sta je toch voor!

KURIA EN DE KERK

Uit het interview blijkt Kuria draaiende gehouden te worden door mensen uit 5 orthodoxe protestantse kerken. Daarover lezen we in het interview:

"Maar die interkerkelijkheid geeft in de praktijk geen problemen. In het begin is hier wel eens gevraagd: als iemand zich nou bekeert, naar welke kerk moet hij dan? Maar dat is natuurlijk theorie. Als we hier tot een gesprek komen gaat het over de meest fundamentele vragen..." enz.

(zie het hierboven al geciteerde; na de woorden "Kom nou toch!" gaat het interview verder:

"En zo zien we het hier allemaal. Je vormt hier een hechte eenheid, ondanks je verschillende kerkelijke achtergrond. En ik vind het geweldig dat dit kan. Het verrijkt je. Gezien op het geheel is het een bijkomstigheid, maar wel een erg belangrijke bijkomstigheid."

Is dat wat "natuurlijk theorie" wordt genoemd werkelijk theorie? Is het totaal uitgesloten dat iemand, die een aantal maanden in Kuria verblijft door de Here tot geloof gebracht wordt en vervolgens door de Bijbel te lezen ziet dat de Here geen losse gelovigen heeft, maar een volk? Is het totaal uitgesloten dat zo iemand dan zegt: 'ik wil graag als gelovige en dus als kerklid sterven; geef mij maar even een adres of telefoonnummer.' Waarom zou de kerk bij voorbaat als gesprekspunt uitgesloten moeten worden? Vanwege de 'interkerkelijkheid' van de medewerk(st)ers? Is dan de als verrijkend ervaren meerkerkelijke achtergrond van de Kuria-werkers in werkelijkheid juist niet verarmend? Ik stoot mij echt niet aan de 'interkerkelijkheid' van Kuria. Net zo min als bij de VBOK. Maar blijf wel oog hebben voor de (trieste) kerkelijke realiteit, ga niet relativiserend spreken over kerk en kerkvergadering. De kerk is en blijft één van de twaalf artikelen van de apostolische geloofsbelijdenis.

Niet het enige artikel. Er zijn er twaalf. Ze kunnen en

hoeven niet altijd en overal tegelijkertijd alle twaalf aan de orde te komen. Maar bij voorbaat uitsluiten en wegduwen moet je niet doen. Met geen van de twaalf.

RACISME EN RACISTISCHE DISCRIMINATIE

In de ND-VARIANT van 4 december jl. hebben we kennis kunnen nemen van een interview met ds. G. Zomer uit Spakenburg over racistische gedachten en racistisch gepraat onder gereformeerden. Docenten van de scholengemeenschappen te Rotterdam en Zwolle bevestigden een en ander in een begeleidend artikel.

Het is goed als deze zaken hardop gezegd worden en we ons bezinnen op een goede, christelijk verantwoorde houding ten aanzien van anderen die anders zijn. Uit de mond van ds. Zomer horen we het woord 'vreemdelingenangst'. Een ander die anders is als jijzelf is al gauw een vreemd figuur. Als die ander er ook nog eens heel anders uitziet, zich anders kleedt, heel andere gewoonten heeft, dan voel je jezelf onzeker worden. Onzekerheid groeit uit tot angst. In die angst wil je die ander maar liever weg hebben. Vreemdelingenangst wordt vreemdelingenhaat.

In het genoemde begeleidende artikel lees ik een opmerking van Ted Meijer, havoscholier in Zwolle, adoptiekind uit Indonesië. Hij zegt o.a.:

"...bij voorbeeld in winkels letten ze extra op je".

Dat bracht mij een artikel in herinnering in RONDOM HET WOORD (theologische radioleergang, NCRV, Hilversum) van maart 1993. Dit nummer is gewijd aan racisme en vreemdelingenhaat.

Uit het aangrijpende openingsartikel van Doreen Hazel met als titel "alledaags racisme" neem ik het een ander over.

Doreen Hazel is coördinator van de projectgroep Pluriforme Samenleving van de Nederlandse Hervormde Kerk.

"Als ik ergens iets kom vertellen of iets te vertellen heb, wordt het aan mijn cultuur opgehangen. (...) Dat ik iets unieks te vertellen heb of dat ik uniek ben, is niet interessant; mijn zwarte huid staat op de voorgrond. Ik ben geen persoon meer. Als ik uitbundig lach, wordt er gezegd dat dat door mijn cultuur komt. Als ik boos word, is dat een bevestiging: zie je wel, jullie zijn agressief. Als ik verdrietig ben, wordt er gezegd: ze zijn zo gevoelig. Als ik een kleur mooi vind, is dat een bevestiging: jullie houden van opvallende kleuren. Ik mag niet ik zijn.

Ik word voortdurend ontkend in mijn ik zijn. Als je mijn burens zou vragen wie er naast hen woont, zal het antwoord waarschijnlijk zijn: een Surinaamse vrouw. Dat ik een naam heb, is niet belangrijk. Door mijn zwarte huid ben ik gedetermineerd om jullie

te zijn. Dat ik een persoonlijke ontwikkeling heb doorgemaakt, is niet belangrijk. De vraag naar waar ik vandaan kom, is niet de vraag naar mij, naar wie ik ben, maar de vraag naar mijn hele volk. Dat ik anders kan zijn dan iemand anders met een zwarte huid, dat zou wel erg arrogant van mij zijn om te denken."

Doreen Hazel was een jaar of tien geleden een spontane, open vrouw, die bij voorbeeld graag reisde.

"Ik reisde vaak, tot het moment dat ik ging beseffen dat elke keer als ik een trein of bus instapte, mensen op een bepaalde manier reageerden. Een tas werd ineens vaster aangetrokken of aan de andere kant neergezet dan waar ik ging zitten. Ik werd langzamerhand fobisch als ik met het openbaar vervoer moest en dat is geëscaleerd in niet meer met bussen of treinen durven. Het heeft lang geduurd voor ik in de gaten had dat het alles te maken had met mijn zwarte huid. Dat mensen je bij het binnenkomen met angstige ogen aankijken alsof je een potentieel crimineel bent of op zijn minst van plan bent hun portemonnee te stelen. Daar kan ik niet mee omgaan. Ik vind het vreselijk om mensen zo angstig naar mij te zien kijken."

Proberen er boven te staan, foefjes van een psycholoog helpen niet echt. Dagelijks beseft ze wat het betekent om zwart te zijn.

Racisme zou als een soort pijn erkend moeten worden. Een persoonlijke, diep doorvoelde pijn, die mede opkomt uit een lange voorgeschiedenis:

"Erkenning van racisme is weten wat het voor mijn psyche betekent dat vijfhonderd jaar geleden mijn volk is weggevoerd uit Afrika en is verstrooid over de hele wereld en als beesten behandeld. (...) Generatie op generatie gaat het mis met ons zwarten en krijgen we de boodschap: je bent niet goed zoals je bent. (...) Niemand vraagt zich af wat het betekent voor mijn psyche om voortdurend geconfronteerd te worden met het feit dat ik er eigenlijk niet mag zijn..."

Als Doreen Hazel ondanks haar fobische angst voor reizen toch weer eens op vakantie gaat, pikt de douane haar er uit voor een extra controle. In het vliegtuig wordt ze wantrouwig bekeken bij elke beweging die ze maakt. Voor een wit iemand is er wel, voor haar geen plaats in het hotel.

De slotzin van haar artikel:

"Het klinkt misschien wat overtrokken en ongeloofwaardig, maar als je werkelijk jezelf en anderen serieus wilt nemen, kun je er niet omheen dat racisme je levend dood maakt."

Laten we maar eens goed naar onszelf kijken via de ogen en gevoelens van Doreen Hazel. Zitten hier geen herkenningen in, ook schuldige herkenningen? En laten we

dan naar het Woord grijpen en 1 Korintiërs 12:12-27 van vers tot vers op ons in laten werken en dat overdenken. Daar worden we geconfronteerd met het gegeven dat de verscheidenheid onder de mensen door de kracht van de zonde zomaar omslaat in verdeeldheid, in een niet elkaar accepteren, in een niet elkaar de ruimte geven. En daarte-

genover de genezende kracht van de genade van onze goede God, die het wonder van de kerk, de vergadering van de nieuwe mensheid te voorschijn roept in de wereld: het lichaam van Christus, waar de verscheidenheid onder de mensen functioneel gemaakt wordt in een eigen inbreng in de opbouw van de éne gemeente.

Als wij terugzien naar de 'grote' reformatie van de 16e eeuw, komen meestal drie figuren voor onze aandacht: Maarten Luther in Wittenberg, Zwingli in Zürich, Calvijn in Genève.

Die drie namen vormen inderdaad drie kernen uit de geschiedenis van de kerkhervorming. Met Luther en zijn prediking van de rechtvaardiging alleen uit het geloof begon het allemaal. Zwingli is de reformator van het duitssprekend Zwitserland. Hij predikte de souvereiniteit van Gods genade en trok uit de Schrift - het 'sola scriptura!' - lijnen naar heel de dienst van God, ook in het publieke leven. Calvijn, al de man van de tweede generatie, heeft de boodschap van het Woord van God verder gedragen en zijn prediking is gehoord vanuit het frans-spreekende Zwitserland over vele landen en continenten: het calvinisme ging van Europa naar Amerika. Calvijn is de atlanticus onder de reformatoren!

Toch - als we alleen maar deze drie namen kennen, gaan we snel aan blikverenging lijden voor wat de brede reformatie van de 16e eeuw betreft. Er zijn zoveel meer na-

men te noemen van mensen door wie God heeft willen werken om zijn kerk tot wederkeer en tot nieuw leven te roepen. Naast Luther kwam onder meer Ph. Melancton te staan. En Calvijn heeft in Straatsburg samengewerkt met en de invloed ondergaan van Martin Bucer, de bruggenbouwer onder de reformatoren. In Genève werkte hij samen eerst met Farel en later met Th. Beza, die na hem leiding gaf aan de grote beweging.

En toen Zwingli jong stierf - in 1531 als veldprediker bij de slag van Kappel - liet de Here zijn werk in Zürich en wijde omgeving niet varen. De jonge Bullinger (geboren 1504) werd zijn opvolger. Vele jaren oefende hij in woord (prediking!) en geschrift een ontzaglijke invloed uit en stuurt en beoedigt de gereformeerde kerken, die in het midden van de hervormings-

eeuw zo vaak in zware druk en vervolging leven.

Maar is Bullinger niet een wat vergeten figuur voor ons geworden?

Die vraag heeft prof. F. v.d. Pol zich ook gesteld en hij heeft in zijn boek GELOVIG KRUISDRAGEN ons geholpen door ons een prachtige toegang te verschaffen tot de *prediking* van Bullinger.

Heel de Reformatie leeft in de prediking! Dat doet alle reformatie in alle tijden. Want in de reformatie keert de kerk zich weer tot het Woord en de bediening daarvan. We mogen het krachtiger zeggen: *De Here* leidt in reformatie zijn volk terug tot het evangelie en verwekt in zijn genade predikers van het evangelie.

Van der Pol neemt ons in zijn boek, dat voor ieder gemakkelijk is te lezen, als het ware aan de hand mee, de kerk in waar Bullinger preekt en het klasselokaal, waar hij aan zijn studenten en collega's preekonderricht gaf door in preekvoorbeelden in te leiden in het onderwijs in de Schriften.

Dat is van grote en actuele betekenis! Want inzonderheid Heinrich Bullinger heeft uit de Schrift de *werkelijkheid van Gods verbond* verstaan. Hij heeft als weinigen de éénheid van het

verbond onder Oud en Nieuw Testament doen zien. Terecht schrijft prof. van der Pol: "Het gaat Bullinger om het ene, eeuwige verbond, dat Oude en Nieuwe Testament en ook de eigen tijd omvat. In een enkele lijn is hiermee het karakteristieke van Bullingers theologie getekend: het is heilshistorische verbondstheologie" (12).

Wij leven in een tijd, waarin hoe langer hoe meer, ook onder gereformeerden, deze geloofsvisie op de eenheid van Gods verbond en van Gods kerk door alle eeuwen heen, zoals art. 27 van de Nederl. Geloofsbelijdenis daarvan spreekt, wordt teruggedrongen. Wie vanuit deze éénheid spreekt, zou een onbijbelse 'vervangings-theologie' leren (de kerk in de plaats van Israël) en zich schuldig maken aan een onbijbelse 'vergeestelijking' van het heil. Maar bij Bullinger *geen enkel spoor* van vergeestelijking, van heils-spiritualisme! Hij spreekt de kerk van zijn dagen *concreet* aan in haar moeiten en druk vanuit het éne Woord van God dat in het Nieuwe Testament (het boek van vervulling in Christus) wezenlijk niet anders is dan in het Oude Testament (het boek van de beloofde Christus).

BULLINGER'S HUISBOEK

Hoe goed is het daarom naar hem te luisteren! Hij gaf een serie van vijftig breed uitgewerkte preken in zijn *DECADEN*, in het Nederlands vertaald in het *HUISBOEK*: de preken-serie is tegelijk een *gezinsboek*! In deze serie preken geeft Bullinger tegelijk een breed en systematisch overzicht van de *leer van de Schrift*. Van der Pol zet het *HUISBOEK* van Bullinger volkomen terecht naast de *INSTITUTIE* van Calvijn. De toon bij Bullinger is haast nog indringender dan die van Calvijn in zijn hoofdwerk. Je moet eigenlijk het *HUISBOEK* ook naast Calvijn's *preken* leggen. Bullinger spreekt eenvoudig, recht op de man af en weet geduldig leiding te geven aan het leven van Gods kinderen. Zo biedt hij ook een uitleg aan van

de Tien geboden. En nadat hij in de bespreking van het achtste gebod heeft gehandeld over het gebruik en misbruik van 'het tijdelijk goed', gaat hij in de 33e preek afzonderlijk in op *armoede en gebrek*. Ja nog breder wordt de verhandeling. We krijgen onderwijs uit Gods Woord "zowel over verdriet en tegenspoed als over vertroosting in tegenspoed" (40).

DE PREEK

Het is deze preek die prof. van der Pol na een uitvoerige introductie in het leven en de arbeid van Bullinger en in de betekenis van het *HUISBOEK*, in hedendaags Nederlands heeft weergegeven. Daarbij dient hij ons ook nog, door in duidelijk aangegeven tussenopmerkingen ter verklaring op allerlei dingen te wijzen.

We zullen de verleiding weerstaan om op de preek in alle onderdelen in gaan. Laat ik een enkele zaak kort naar voren mogen halen. Heel indringend bespreekt Bullinger hoe *zowel* vromen *als* goddelozen worden verdrukt (42 e.v.), maar dat de *aard* en de uitwerking van de verdrukking toch radicaal verschilt. Heel plastisch zegt hij: "Zo wordt onder dezelfde slagen God door de boze gevloekt en gelasterd, maar door de goede gebeden en geloofd. Het onderscheid is niet gelegen in wat men lijdt, maar wie er lijdt. Want als je in drek roert, stinkt het verschrikkelijk, maar als je in kostbare zalf roert, ruikt het voortreffelijk!"

Ook spreekt Bullinger heel Schriftuurlijk er over, hoe *onderscheiden* de Here in zijn wijsheid, barmhartigheid en rechtvaardigheid de verdrukking van zijn kinderen hanteert. Hij laat ons altijd op het grote doel van God letten: de verheerlijking van zijn machtige genade, maar hij geeft ook aparte aandacht aan de verdrukking als kastijding. En scherp keert hij zich (in overeenstemming met en onder aanhaling van Calvijn) tegen hen, die denken dat christenen *ongevoelig* voor lijden moeten zijn. Prachtig is ook het onderwijs

dat Bullinger geeft over de 'training' die Gods volk door het lijden ontvangt in geloof en hoop: "Een gelovige die lijdzaam is, slaat zijn ogen op Gods Woord en hangt met geloof en hoop zijn beloften aan en verdraagt zo wat hem overkomt" (61).

En altijd is er een overvloed aan direct Schrift-onderwijs en aan voorbeelden uit de heils-geschiedenis en de kerkgeschiedenis. Daaruit leren we dan ook, hoe Bullinger *pastoraal* zijn geloofsvisie op de éénheid van de Schrift en van het Verbond vruchtbaar weet te maken.

TOEGIFTEN VAN DE VERTALER

Tenslotte dient de schrijver ons dan ook nog met eigen overwegingen over 'het mestvaaltbestaan' van Job en Gods bedoeling daarmee en over nog enkele Schriftplaatsen, die handelen over lijden en druk *binnen* Gods voorzienig bestel over de Zijnen (86 e.v.).

Het geheel wordt afgesloten met twee excursen. De eerst handelt er over, hoe christenen in de loop van de tijd over de Joden en hun lijden hebben gesproken. Deze excurs eindigt met een ontroerend Naschrift (107 v.), waarvan ik hoop, dat het *vele* lezers zal vinden. De tweede excurs gaat nog breed in op het martelaarschap, nl. van de christenen uit het begin van de derde eeuw: "Ze bezaten geen geloofsvrijheid. Hun verblijfplaats was een gevangenis. De arena werd spoedig hun deel" (109): leerzaam kerkhistorisch onderwijs!

VRAGEN

Een enkele vraag van een dankbaar lezer aan het adres van de vertaler, die ook herhaaldelijk in beoordeling van Bullinger treedt.

In de eerste plaats. Is het waar, dat we Bullinger moeten kritiseren, omdat hij (ik citeer nu prof. van der Pol) "weinig moeite heeft om Gods hand in de geschiedenis concreet aan te wijzen"? (39). Al eerder lezen we: "Heel

gemakkelijk slaat hij een brug van situaties vroeger naar het leven van de hoorder". En daartegenover stelt Van der Pol dan: "De geschiedenis van de Bijbeltijd kan niet *linea recta* worden overgezet naar vandaag" (27). Nee, niet '*linea recta*', maar wèl in de '*rechte lijn*' van de heilshistorische vervulling, waarvan de apostel Paulus spreekt als hij (regelrecht!) ons aanspreekt over Israël in de woestijn: "Dit is hun overkomen tot een voorbeeld voor ons en het is opgetekend ter waarschuwing voor ons, over wie het einde der eeuwen gekomen is", 1 Kor. 10:11.

Mij is juist bij lezing en herlezing opgevallen, hoe *voorzichtig* en, als men wil, '*genueanceerd*' Bullinger over 'Gods hand in de geschiedenis' spreekt. En ook als men op concrete punten van hem zou willen afwijken - en dat is zeker denkbaar - dan nog kunnen wij van deze zestiende-eeuwer leren hoe concreet naar de Schriften te luisteren. Van der Pol geeft daar zelf trouwens leerzame voorbeelden van.

In de tweede plaats. Ik meen dat Van der Pol Bullinger niet geheel recht doet, wanneer hij kritiek levert op Bullinger's beschouwing over de Joden. Tenminste: zó als Bullinger hierover in deze preek spreekt.

De schrijver laat op blz. 96 weten: "In de preek maakt Bullinger de volgende opmerking over de Joden: Het zijn de wrede vervolgers van Christus en Zijn discipelen. Ze zijn op gruwelijke wijze uitgeroeid, zoals ze hadden verdiend". Ik meen dat dit citaat ten onrechte losgemaakt wordt uit de context van de preek. Wanneer Bullinger deze opmerking over de Joden als een losstaand statement had neergeschreven, dan zou daar terecht protest tegen kunnen rijzen. Maar men kan op blz. 42 lezen dat deze opmerking in een heel duidelijk kader staat. Bullinger vergelijkt in deze passage steeds 'vromen' en 'goddelozen', zoals zij 'verdrukt' worden. Maar hoe verschillend is de situatie in diepste werkelijkheid toch! Hij gaat terug tot "het begin van

de wereld" en geeft ons het voorbeeld van énerzijds Abel, die jammerlijk wordt doodgeslagen en anderzijds Kaïn, die om de doodslag in vrees moet leven. Daarna over de druk, die over Jacob-Israël is gekomen, *maar ook* de Egyptenaren komen in de druk. Saul is verdrukt, *maar ook* David. En dan volgt de laatste vergelijking: "Onze Here heeft met zijn discipelen een zeer zwaar kruis gedragen; *evenzo ook* de Joden, de wrede vervolgers van Christus en zijn discipelen. Zij zijn op-

Heinrich Bullinger

gruwelijke wijze uitgeroeid, zoals ze hadden verdiend". Ik heb de indruk, dat Van der Pol dit spreken van Bullinger direct betreft zonder meer (*linea recta*!) op wat de Joden in heel het vervolg van de geschiedenis is overkomen. Maar m.i. spreekt Bullinger *heils-historisch* over de straf van het verbond over een kerk die de Middelaar van het verbond niet aanvaardde. Heeft de Heiland in grote bewogenheid zo niet gesproken: "Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt, en stenigt wie tot u gezonden zijn, hoe dikwijls heb Ik uw kinderen willen vergaderen, gelijk een hen haar kuikens onder haar vleugels, en gij hebt niet gewild", Luk. 13:34. Schrijft zo ook Paulus niet over het wegbreken van de takken van het Israël van zijn tijd "om hun ongelooft", Rom. 11:20? En dat is dan weer òns ter waarschuwing: "wees niet hoogmoedig, maar vrees. Want indien God de

natuurlijke takken *niet gespaard* heeft, zal Hij ook u niet sparen!"

Wie hier anti-semitisme wil lezen -, hij moet zijn gang maar gaan, maat hij gaat dan - *ook voor zichzelf* - voorbij aan de ernst van het verbond en van de dreiging in het verbond, die tot ons komt als ons wordt gesproken van het duistere raadsel van het ongelooft in Jezus, de Christus.

Veel en grof anti-semitisme, dat in de loop van de christelijke jaartelling als een schande uit vuile bron naar boven is gekomen, moet ons er niet toe verleiden voorbij te zien aan Gods rechtvaardig oordeel over een kerkvolk (en dat was Israël) dat niet leeft uit de wortel van het geloof. Maar juist hier bereikt toch - en we zijn er heel dankbaar voor! - het woord van prof. van der Pol z'n grootste, z'n evangelische diepte, wanneer hij op blz. 108 in een 'dialogue' met een Jood, een "eenzame nazaat van Jacob, Izak en Abraham", die zijnerzijds wijst op de woorden uit psalm 23 'Zelfs al ga ik door een dal van diepe duisternis, ik vrees geen kwaad, want Gij zijt bij mij', zegt: "de goede Herder van Psalm 23 heet Jezus Christus".

Ja, zó klinkt het getuigenis van de éénheid der Schriften!

Tenslotte nog een kleine vraag. Ik begrijp de opmerking op blz. 14 niet: "Daardoor (nl. door de ingang die de Tweede Helvetische Confessie kreeg) heeft het Calvinisme het in Zwitserland gewonnen van het Zwinglianisme". Moet hier in plaats van Zwinglianisme misschien Lutheranisme worden gelezen?

n.a.v.: F. v.d. Pol, GELOVIG KRUISDRAGEN is het eerste deel in de reeks Reformatie-pastoraal (redactie: drs. M. van Campen en dr. F. van der Pol). Het boek dat een omvang heeft van 127 bladzijden is keurig verzorgd uitgegeven. Het is te bestellen door overmaking van f24,50 op giro 4098123 t.n.v. Stichting ter Bevordering van de kennis van de Reformatie te Pijnacker.

Een abonnement op Woord en Wereld: Een eenvoudige en goedkope manier om in het bezit te komen van een uitstekende reeks cahiers over actuele onderwerpen

De Stichting Woord en Wereld geeft jaarlijks 3 à 4 brochures uit tot versterking van het gereformeerde leven. U kunt zich op deze serie abonneren. Ieder nieuw cahier krijgt u automatisch thuisgestuurd en u betaalt na ontvangst.

Het jaarboek *Nader Bekeken* (een 2e activiteit van Woord en Wereld) verschijnt vanaf januari 1994 in maandelijkse afleveringen van 24 pagina's (11 keer p.j.)
Redactie: H.J. Boiten (eindred.), H.J.J. Feenstra, J. Kamphuis en P. Niemeijer.

Hiernaast vindt u vermeld welke titels reeds in onze reeks zijn verschenen. Uit de vermelding van de auteurs en de onderwerpen blijkt een grote betrokkenheid op de gang van de kerk in de wereld. De voorlichting hieruit, genormeerd aan Schrift en belijdenis, staat u ten dienste in de actualiteit van de dag.

Een abonnement op Woord en Wereld is een prachtig middel om aan verantwoord studiemateriaal te komen voor jong en oud:

In de reeks *Woord en Wereld* zijn tot nu toe verschenen:

1. ds. C.G. Bos	De Doleantie als Kerkreformatie
2. ds. J.J. Arnold	Wandelen met God
3. ds. Tj. Boersma	Jeruzalem vandaag
4. ds. H.J.J. Feenstra	Was Abraham gereformeerd?
5. prof. J. Kamphuis	Nietzsche in Nederland
6. dr. W.G. de Vries	Kerkelijk verdeeld en christelijk samen?
7. J.W. Meijer	Kruistocht tegen apartheid?
8. ds. H. Bouma	De kerkorde, regel voor vrede in de kerk
9. dr. W.G. de Vries	De kerk, pijler of puinhoop?
10. prof. J. Kamphuis	Met Calvijn in de impasse?
11. ds. H.J.J. Feenstra	Wees wijs met de wijsheid
12. dr. W.G. de Vries	De Vrijmaking in het vuur
13. prof. J. Kamphuis	K. Schilder - een gereformeerd anti-fascist
14. ds. P. Niemeijer	Volwassenheid in leer en leven
15. dr. P. van Gurp	K. Schilder: Christus en cultuur
16. ds. P. Niemeijer	Die twee .... één vlees
17. ds. E.L. van 't Foort	Geholpen en getroost
18. ds. P. Niemeijer	Tempeldienst
19. ds. H.J.J. Feenstra e.a.	1892, Wat, wie en wat nu?
20. dr. W.G. de Vries	Welke kerk ging stuk?
21. dr. P. van Gurp	Kerk en zending in de twintigste eeuw
22. J. van der Jagt	Over het GPV en het GSEV

In de uitgave *Nader Bekeken* zijn tot nu toe verschenen:

1. drs. B.P. Hagens e.a.	Nader Bekeken I 1988/1989
2. idem	persselectie met commentaar
	Nader Bekeken II 1989/1990

**Aarzel dus niet
en vul onderstaande strook in
en word abonnee van
Woord en Wereld!**

Ondergetekende geeft zich op als

- nieuwe abonnee op de serie Woord en Wereld (f 11,95 per cahier) en op de maanduitgave van *Nader Bekeken* f 51,95
- nieuwe abonnee op de maanduitgave van *Nader Bekeken* (11 nrs. per jaar) voor de prijs van f 51,95.

Naam .....

Adres .....

Postcode .....

Woonplaats .....

Handtekening

Deze bon sturen naar Woord en Wereld, Postbus 7, 9780 AA Bedum, telefoon 05900 - 13636